

EESTI KIRJANDUS

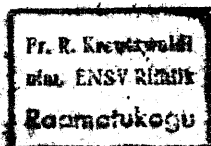
EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

VIII

J. AAVIK: UUS TESTAMENDI TÕLKE VIIMANE PARANDUS. — V. GRÜNTAL: EESTI ASUNDUSED LÄTLASTE SEAS. — J. SEMPER: MÕNDA VÕÖRA-KEELELISTEST SÕNADEST EESTI KEELES. — V. GRÜNTAL: SURNUTE AUSTUS. — KR. RAUD: RAHVAS. — KR. RAUD: SELTSIDELE JA KOOLI-ÕPETAJATELE EESTI RAHVA MUSEUMI POOLT.

TOIMEKOND: V. GRÜNTAL, J. JÕGEVER,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, J. LUIGA,
W. REIMAN, J. TÕNISSON

SEITSMES AASTAKÄIK 1912

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS, 1912

Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed

uute liikmete ja aastamaksude ja kunkirja „Eesti Kirjanduse“ tellimiste vastuvõtmiseks:

- Alistes: kooliõpetaja P. Kiwirist.
Ambilas: köster K. Preisberg.
Aseris: vabrikuaemetnik J. Einberg.
Audrus: kooliõpetaja H. Kotkas.
Friedrichstadiis: kooliõp. M. Okas.
Gatshinas: õpetaja O. Palsa.
Haapsalus: organist A. Tamberg.
Helmes: kooliõpetaja A. Krimm.
Helsingis: õp. A. Nigol.
Iisakus: köster R. Hansen.
Jamburgis: õp. J. Treumann.
Kadrinas: wallakirjutaja A. Krimm, Undlas.
Kambjas: õpetaja F. Ederberg, üliõplane Jaan Sossi.
Karksis: vallakirjutaja J. Ilwes.
Karulas: kooliõpetaja A. Anton.
Keilas: õpetaja J. Kukk.
Keenis: mõisapidaja J. Grünberg.
Kiiewis: O. Jankowitz.
Koerus: kooliõpetaja J. Sõster.
Kolga-Jaanis: õpetaja W. Reiman.
Kõpus: wallakirjutaja A. Lorits.
Krimmis: kooliõp. Aug. Luukas.
Kursis: kooliõpetaja M. Ulk.
Laiusel: kooliõpetaja J. Riomar, õp. J. Kõpp.
Miiavis: Dr. M. Ostrow, Литейная 14.
Moskvas: J. Boesberg, Брюсов. пер. д. Ермакова, кв. 29.
Mõisakülas: raudteeam. W. Sumberg.
Mustvees: T. Wapper.
Narvas: kooliõp. J. Speek, õp. J. Jalajas, kaupmees W. Otter, arvepidaja J. Schulbach.
Nõos: õpetaja M. Lipp.
Otepääs: vallakirjutaja G. Wulff.
Paides: J. Gustel.
Palamusel: pr. Helene Warik, Kuremaal.
Palmsis: vallakirjutaja H. Mühlbach.
Palstus: õpetaja J. Bergmann.
Pärnus: Dr. S. Talwik, raamatukaupm. J. Karu ja A. Küng.
Peeterburis: kooliõpetaja T. Riomar, Офицерская 54, raamatupidaja M. Jaakson, „Põhja Wastast. Kredit-Ühisuses“, В. Конюшен. 10, „Ühiselu“ raamatukaupluses A. Einer, Офицерская 5, raamatukaupmees K. Leopas, Невский пр.
Pihkwas: Dr. G. Reimann.
Pillistyles: Dr. J. Loorberg, õp. B. Steinberg.
Puhjas: õpetaja J. Walk.
Pöidel: õpetaja C. Sitska.
Põltsamaal: köster H. Leppik.
Põlvas: kooliõpetaja J. Kala.
Rakveres: raamatukaupm. P. Erna, kooliõpetaja J. Seljamaa.
Rannus: köster J. Kompus.
Raplas: õpetaja J. Liiw.
Räpinas: kooliõpetaja H. Heering Meeksis, kaupmees S. Keerd.
Riias: vannutatud advokat J. Jaakson, Pauluõci uul. 3, üliõpl. M. Raud, C. Lokko, üliõpl. W. Kurg.
Rõuges: kooliõpetaja A. Assor.
Samaras: Joh. Liiwe.
Simunas: köster E. Peterson.
Suure-Jaanis: köster H. Kapp.
Tallinnas: kooliõpetaja Ch. Brüller, raamatukaupm. A. Busch, „Päevalehe“ toimetaja G. E. Luiga, kassahoidja abi, A. Rüütel.
Tapal: provisor A. Thomson.
Tartvastus: köster D. Birkenthal ja vallakirjutaja P. Kuusik.
Toris: kooliõpetaja A. Kalbus.
Tormas: köster G. Kommusaar.
Türi vabrikus: J. Strandberg.
Valgas: kooliõp. H. Einer ja P. Einer.
Vaivaras: kooliõpetaja K. Pastak.
Väike-Maarjas: kirjanik Jakob Liiw.
Vändras: õp. J. Nudi, E. Rungi.
Viljandis: notarius G. Seen ja Pr. Roosmann.
Võrus: notarius R. Gabrel ja kaupmees J. Mõttus.

„Eesti Kirjanduse Seltsi“ liikmemaks on 2 r., vallakooli õpetajatele 1 r., eluaegne liikme maks 25 r.

Uue testamendi tõlke viimane parandatud trükk.

Et piibel ristiuskus rahvaste kirjanduses üheks tähtsaks raamatuks, klassiliseks teoseks *par excellence* pidi saama, see on arusaadav ja loomulik. Ajaloolised olud õigustasid teda seks. Muu kirjanduse vähese väljalagunemise, hariduse madala seisuga ning usu ja kiriku praegusest suurema võimu tõttu oli piibel ainus raamat, mida kõik seltskonna kihid ülemast alamani oma kohuseks pidasid lugeda ja mida selle tõttu tõepoolest ka kõige rohkem loeti. Muidugi sündis see enam protestantlistel maadel, kus piibel kõige usu ainsaks aluseks seati, millest igaüks otse teel võib ja peab hingeõnnistust ammutama.

Kuid ta omandas veelgi suurema tähtsuse väikeste nooremate, allaheidetud ja alavääriliseks peetud rahvaste kirjanduse ajaloos ja üleüldse vaimlises kulturas. Ta tõlge sai seal monumentalseks teoseks, hiiglatööks, mille peale sagedasti kogu kirjakeel rajati ja mis oma eeskujuga, oma autoriteediga määratud mõju selle kirjakeele kujunemise peale pidi avaldama. Nii oli lugu soomlastel, lätlastel ja ka meil. Kuid õnnetu saatus tahtis, et see tähtis tõlketöö nii ebaedustes oludes pidi sündima, et keeleline külg sisulise väärtuse kohane ei olnud. Seda tööd toimetasid meil ja lätlastel, imelik küll, võõramaalased, kes rahva keelt loomulikult ei võinud kõigis selle peensustes täiesti osata. Aga kahelda tuleb, et sel ajal isegi eestlaste eneste keskelt tõusnud haritlane palju paremini oleks osanud teha. Eesti keelele näib, enam kui igal muul, see õnnetu, fatalne omadus olevat, et need, kes on võõrakeelse hariduse saanud, teda enam ei oska korrektilt tarvitada. Seda imelikku nähtust tõendavad meie haritlased, iseäranis rahvuslase ärkamise aja omad, küllalt selgesti.

Puuduliku keelega piiblitõlge oli siis fatalne, iseäranis meil. Sest nagu igas asjas, nii olid ka selle poolest lätlased meist natuke õnnelikumas seisukorras. Juba keele enese tõttu. Et see Indo-Germani algupära oli ja sellepärast oma grammatilise ehituse poolest palju lähem ja sarnasem keeltele, mida Lääne-Europas osati, siis oli ka võõramaalastel palju kergem sellest jagu saada ja ta iseloomusse tungida. Ja et läti keelse piibli tõlge punkt 50 aastat meie omast varemini ilmus (a. 1689) — nagu sümbol sellest, et kogu nende kirjandus ja haridus meist poolsada aastat ees on, — olla see keele poolest siiski parem kui eestikeelne. See tuli suurelt osalt sellest, et meie keel oma loomu ja grammatilise ehituse poolest tõlkijatele tuntud (Greeka, Ladina, Saksa) keeltest niivõrd erines (lahku läks), et nad kuidagi ei jaksanud ta salasemaise soppidesse tungida. Vägisi pidid teda võõraste keele liistudele venitama. Ja nõnda sündiski meie kurb-kuulus kirikukeel, millest piibli tõlge on ainult kõige hiilgavam näitus.

Mis rahvasse puutub, siis ei nurisenud see tõlke halbuse üle mitte. See oli talle õigusepoolest ükskõikne. Ori ja harimata nagu ta oli, ei osanud ta seda arvustada. Mis saksad ja targad mehed on teinud, peab nii olema. Ka ei olnud ju piibli tõlge enam Stahli-aegne mustlase-Eesti keel. Teda peeti ja peetakse oma aja kohta võrdlemisi õige heaks, ja nimelt keeliliselt. Siiski kui 19-neaastasaja keskpaigu sügavam keeletundmine maad võttis, osalt keeleuurijate tööde kaudu, osalt iseäranis selle läbi, et Eesti soost haritlasi hakkas tõusma, siis sai tõlke paranduse vajadus ikka tunduvaks. See saadeti seitsmekümneil aastail korda ja Wiedemann parandas seal suure osa kõige jämedamaid objekti vigu, peasjalikult partitivismusi ära, mis juba üksi olid omased tõlke keelt barbareks tegema. See parandatud tõlge oli muidugi veel kaugel sellest, et eeskujulik olla ja sellepärast ei või teda mitte lõpulikuks pidada. Temas on võimalik veel hea hulk muutusi ja parandusi ette võtta. Puhtalt keelaliste lisaks tuleksid veel need, mis vaja tõlke teksti suurema ustavuse ja täpiseuse heaks teha. Silmas pidades ajanõudeid ja viimasil aastakümneil arenenud kirjakeelt, mille kõrval piibli keel juba hakkab liig ebakorrektilt ja vananenult tundma, on viimati ometi tõsisemale ja sügavamale mineva parandustöö vajadusele järele antud ja selle tegevuse viljana ja proovina pakutakse nüüd publikumile arvustuseks esialgu ainult Uue Testamendi parandatud tõlge, mis mitte lõplik ei ole, vaid ainult „proovitrükk“.

Oleks sellepärast väga huvitav vaadata, milles see parandus seisab, missuguseid keelelisi ja tekstilisi muutusi ta pakub, kui hästi need on korda läinud ja kui suurel määral teda eelmisest paremaks tuleb pidada; ja teiseks võib küsida, kas sellega nüüd on saavutatud see lõpulik tõlge, mille poole me püüame (kui see ülepea võimalik), või on mõnigi parandus tegemata jäänud või koguni halvasti tehtud, sest ka seda võib oletada, — eksimine on ju inimlik.

Kuid enne kui üksikute nähtuste vaatlusele ja arvustusele asuda, on vaja, kui ei taheta ilma metodita töötada, põhjused, juhtnöörid, nõuded üles seada, mille seiskohalt tööd tuleks hinnata. Mulle näib, et niisuguse tõlke parandamises peaks laskma end kahest vastakasest püüdest juhtida: peaks muutama ja peaks alalhoidma. Muuta tuleks seal, kus see tõesti vaja, tarvilik, paratamata on. See käib kõige pealt silmapaistvate, salgamata, kindlaks tehtud keelevigade kohta, mis meie keeletundmust haavavad. Vaja niisuguse tähtsa teose keel, nagu seda Püha Kiri on, ometi ükskord neist barbarismuste riismeist puhastada, mis sinna veel on jäänud. Samuti tarvis ka paljud tõlke parandused ette võtta, seal kus vana ümberpanek originali mõtet mitte täielikult ega küllalt karvapealt ära ei ütle, olgu endiste tõlkijate oskamatusel läbi ehk tolleaegse vähe edenenu Eestikeele tõttu, kuna nüüdne keel täpisemaid ja alguskeelele vastavamaid sõnu ja ütlemiseviisisid pakub. Need mõned väiksed muutused tõlke täpiseuse kasuks tekstis — sest need ei võigi muud kui väiksed olla — ei tohiks kedagi skandaliseerida, vaid peaksid olema soovitatavad igapähele, kes piiblist Tõde otsib.

Kuid teiselt poolt olgu meie kohuseks ja püüdeks ka konservatiivne, alalhoidlik olla, s. o. nii palju kui võimalik kinni pidada vanast traditsioonilisest tõlke tekstist ta grammatika vormidega, ta sõnadega, ta ütlemiseviisidega, ta lauseehitusega ja kõige ta stiiliga, ja seda just ta vanaduse pärast, sest et see meile juba teatud isesuguse maigu, isäraliku kõla on omandanud, mis meile kui vana harjunud asi armas on. Piibli keel peab veidi vananenuks, arhaistlikuks jääma ja ta stiil nüüdse aja omast erinevaks, sest ta on paremini kokkukõlas kogu raamatu vaimuga, mis on ühel ajal graviteetlik ja naivne. Nõnda võib ta kõige paremini seda imelikku, pühalikku ja spetsifilist meeletu sugereerida, mis ta'st välja hoovab. Teatud laused, mõteterad on just teatud kujul meie kõigi mälestuses kivilinenud, nii et nad muudetud kujul osa oma suggestivsusest kaotaksid.

Selle vastu võib muuta enam seal, kus tekst vähem tundub ega mitte nii ei ole stereotüüpiliseks kulunud.

Kindel on, et parandajad neist kahest püüdest on teadlikud olnud ja on oma parandamise tööd neist lasknud juhtida. Seda märkad uue tõlke ainsal lehitsemisel. Üleüldise muljendi järele otsustades on tõlke stiil endiseks jäänud; ainult siin seal vilksab mõni uueaegsem sõna, ütetus ja kõnekäänd vastu. Küsimus on ainult selles, kummale neist kahest põhjasmõttest on erikordadel, õigusega või ülekohtuselt, eesõigus antud. Seda näeme detailisid ette tuues.

Kuid olgem metodilikud. Mis kõige pealt teksti mõtte muutustesse puutub (nii vähe kui neid olemas on), siis ei ole nende harutamine selle kirjutuse ülesanne. See on ka väljaspool nende ridade kirjutaja kompetentsi, kes siin ainult puhtalt keelelist külge mõtleb arvustada. Kõiksugu teksti mõtte ja üksikute sõnade peensused ja tumedused, mis usuõpetuste ja dogmade peale võivad mõjuda, nõuavad spetsiaalsid teadmisi teksti kriitikas ja eksegetikas. Ja ma oletan, et selle poolest tõlke parandajad vahest suurema hoolega ja suurema asjatundmisega on töötanud kui keelelistes muudatustes. Kõige rohkemalt võiksin ma teksti kui lihtsat tõlget ta truuduse ja täpiseuse poolest hinnata ja järele katsuda, kas seal mitte mõnesid lahkuminekuid originalist ei leidu, mis vähe tõenäitlik võiks olla raamatus, kus iga lause ja sõna püha on, ning nagu kuldkaalul peaks olema kaalutud.

Mõnikord võib tõlke muutus ka sellest oleneda, et original-tekstis teise „lugemise viisi“ (Lesart) järele käiakse. Ühe niisuguse juhtumise olen märganud Mt. 6,1, kus vanas tõlkes loeme: Katsuge, et teie oma vaeste andid inimeste nähes ei anna; uues aga kuulub sama koht: Hoidke, et teie oma õigust inimeste ees üles ei näita. Vana tõlge oletab alguskeeles *ἐλεημοσύνην*, uus *δικαιοσύνην*, ja nähtavasti on uuem tekstikritika viimast õigemaks pidanud.

Selle vastu ei näi mingisugune algteksti lahkuminek tõlke muutuse põhjuseks olevat järgmises kohas Joh. ilm. 21,26: Ja rahvaste anded viiakse auustusega sinna sisse. Siingi on minu meelest vana tõlge täpise ja sõnasõnalikum: Ja paganate au ja auustus peab sinna sisse viidama. Kui kõrvalkaldumine vanast mingil stiililisel motiivil on sündinud, siis leian selle asjatu olevat, kuigi greekakeelist lauset mõtte järele nii tuleks mõista (*καὶ οἴδουσι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτὴν*). Testamendi keelele on see kord omaseks saanud, et ta

mõningaid Greeka stiili iseäraldusi sisaldab; me oleme sellega harjunud ja see annab talle isesuguse värvi ja tooni. Oleks sellepärast küllalt olnud, kui seda lauset ainult keeleliselt oleks parandatud: ja rahvaste au ja auustus viiakse sinna sisse. Teisiti on aru saadud muu seas ka Joh. Ilm. 4,8: Ja neil neljal elajal oli igalühel kuus tiiba ja nad olivad ümberringi ja seestpidi täis silmi. Vanas tõlkes: Ja elajatel oli igalühel kuus tiiba ümber ja ümber, ja olid seestpidi täis silmi. Tõlke lahkumineks ripub siin sellest, kas algustekstis sõna *κυκλόθεν* ette või järele komma panna, nii et see sõna kas eelmisesse ehk järgmisesse lausesse võib kuuluda. Iseäralik on ka seda konstateerida, et ka häbelikkus ja prüderii näib tõlke muutuse põhjuseks olnud, sest vanas on: ...et Jumal vandega oli tõutanud, tema niuete soust Kristust üles äratada liha poolest, et see pidi istuma tema aujärje peal Ap. 2,30; aga uues: ..et Jumal temale vandega oli tõotanud tema ihusugu tema aujärje peale seada.

Üleüldse aga on uus tõlge vanaga võrreldes märksa ladusam, keele poolest eestilisem ja kirjakeelsem, samuti ka mõtte edasiandmise poolest täpiselem ja selgem. Viimane omadus tuleb iseäranis stiililiselt ja sisuliselt raskema teksti juures nähtavale, nagu seda epistlid on; vanas ümberpanekus on seal paiguti hirmus kohmakalt ja aitamatult, ebapretsiiisilt ja naivilt tõlgitud, nii et mõtte selgus selle all kannatab ja seda paiguti raske ning igav on lugeda. Näit. järgmine koht (vaba tõlge): Keda Jumal on enne seadnud lepitamise kaaneks usu läbi tema veres, oma õiguse ülesnäitamiseks, et tema neid pattusid, mis enne olid sündinud, ja mis Jumal sallis, ei arvanud süüks. (Paul. kiri Room. kog. 3,25). Palju selgem ja originali mõttele adäkvadim on sama lause uues parandatud trükis: Keda Jumal avalikult on seadnud lepitamise ohvriks usu läbi tema veres oma õiguse (täpiselemalt: õigluse) ülesnäitamiseks, sellepärast et need patud, mis enne olivad sündinud, Jumala pikameele läbi tähelepanemata olivad jäänud.

Ja nii on, et veel mõningaid näitusi tuua, uues ümberpanekus õigemini ja pretsiiisimini tõlgitud: kellele kingi kätte tooma mina väärt ei ole Mat. 3,11 (vanas: kelle kingi kandma jne.), sest originalis on aorist *βασιτάσαι*, mitte präsens *βασιτάζειν*; siis andis ta temale järele Mt. 3,15 (vanas: siis jättis tema teda); et Johannes oli vangipandud Mt. 4,12 (vanas: et J. oli ära antud); ärge mõtelge, et mina käsuseadust ja prohvetid olen tulnud

tühjaks tegema (vanas: kaotama) Mt. 5,17; kes kaheaastased olivad ja alla selle (vanas: nende järgmised) M. 2,16; sellepärast paluge lõikuse Issandat, et tema töötajaid oma lõikusele välja saadaks (vanas: välja ajaks) Mt. 9,38. Aga kui su silm ei seleta (vanas: paha on) Mt. 6,23; aga kitsas on värav ja ahtakene on tee Mt. 7,14 (vanas: vaevaline), sest *τεθλιμμένη* tähendab seda, nagu ka saksakeelses tõlkes „schmal ist der Weg, ja soomekeelses: tie on kaita; aga Peetrus tõusis üles ühes üheteistkümne (vanas: seisis ühes nende üheteistkümne) Ap. 2,14, sest *σταθείς*; laske endid ära peasta (vanas: aidata) sellest tigidast soost Ap. 2,40; ja vaata, auujärg seisis taevas (vanas: „pandi taeva“, mis hoopis teise mõtte annab) Ilm. 4,2; müristamised (vanas: piksed, s. o. välgud) Ilm. 4,5; ja nemad tulivad üles lageda maa peale (vanas: maa laiuse peale, liig sõnasõnalt tõlgitud: *ἐπι τὸ πλάτος τῆς γῆς*) Ilm. 20,9; välja valitud Jumala evangeliumi kuulutama, Paul. Rom. k. 1,1 (vanas: ära lahutatud); *ἀφωρισμένος* tähendab küll õiguse poolest äraeraldatud (teiste seast), kuid selles ühenduses on „välja valitud“ arusaadavam kui „ära lahutatud“; ülbed (vanas: laitjad) Rom. 1,30; täis pettust, kiusu (vanas: kavalust, paha viisi) Rom. 1,29. Ja mõnigi saab imestama, et mitmes kohas „paganate“ asemel „rahvad“ on (Ilm. 20,3 ja 8). See on sellest, et greekakeelne sõna *ἔθνος* õiguse poolest „rahvast“ tähendab, kuid Juuda rahvale vastu asetatud saab see sõna paljuses mõnikord „paganate“ tähenduse, aime, mis üleüldse ainult Juudi- ja ristiusu pinnal võis tekkida. Võiksin veel hulga sarnaseid näitusi tuua, kuid saab neistki uue tõlke karakteristikaks küllalt; ja igaüks, kes võrdleb, leiab neid ise igalt lehkeljelt.

Püüde läbi täpiselem olla on ka hulk uueaegsemaid sõnu tõlkesse võetud, mida vanem, kirikukeel ei tunne: täieline (sellepärast olge teie täielised, nõnda kui teie taevane Isa täieline on, Mat. 5,48; vrđl. vana: sellepärast peate teie täiesti vagad olema, nõnda kui teie taevane Isa täiesti vaga on), sest nähtavasti ei jäänud tolleaegistele tõlkijatele abstraktilisema sõna puudusel muud üle, kui mingit täielist omadust nimetada; osadus (vanas: osasaamine) Ap. 2,42; täide minema: et täide läheks (vanas: et pidi tõeks saama) Mt. 2,15; lisama (Ap. 2,41: ja nõnda lisati (vanas: koguti) nende juure sel päeval ligi kolmtuhat hinge); uks oli avatud (vanas: lahti tehtud) Ilm. 4,1; välja valitud Rom. 1,1; avaldama

(vanas: teada andma) Rom. 1,19; olgu mulle lubatud... lausa välja ütelda (vanas: ons luba... julgesti teile rääkida) Ap. 2,29; Jeesus algab oma ametit Mt. 4 (sisu); paljud (vanas: mitmed) Mark. 10,45; nüüdsel ajal, Rom. 3,26 (vanas: nüüd sell ajal!); kõige päält (vanas: esiti) Rom. 1,8; vastastikku (vanas: isekeskis) Rom. 1,24; isegi kuna esineb (Rom. 2,1).

Niisuguste uuenduste vastu ei või midagi olla ja nendega harjub kergesti. Samuti ei või muud kui heaks kiita niisuguseid väikseid sõnamuutusi, kus vana tõlke sõna nüüdse keele kohta liig ebamäärane ehk päris barbarism on, nagu: aluskivi (vanas: alus) Ilm. 21,14; sellepärast on ka Jumal neid nende südame himude sees roojuse sisse annud (vanas: seepärast on J. neid ka üle annud nende südame himude sees roojuseks) Rom. 1,24. Selles mõttes on ka kiita: käsuseadus, sest et see aimele ja sõnale νόμος paremini vastab kui vana tõlke „käsk“ ehk „käsuõpetus“, sest muukeelistes tõlkeis on ju ainult seadus (lex, Ladina k.), Gesetz, loi (Prants.), laki (Soome). Eesti keeles ei juletud vist korraga „käsu“ asemele „seadust“ panna.

Kuid teiselt poolt oleks selle teise põhjuse nimel soovitud, et mõned sõnad ja ütelled oleksid ka uues tõlkes vanal kujul jäetud, niisugused, millega juba nii väga ollakse harjunud. Nii muu seas: said nemad üpris väga rõõmsaks Mt. 2,10 (uues: saivad nad üleväga rõõmsaks). Sõna „üpris“ on küll nüüdsest keelest kadunud, kuid ta on meile tuntud just sellest testamendi lausest, ning ta on sellena mingi kõnekäänulise, spetsiaalse maigu omandanud. Samuti meeldib mulle vana tõlke naivne „see on ära seletatud“, ja ma pean seda ilusamaks kui „see on meie keeli“ ehk lihtsalt „see on“, nagu uues tõlkes on „parandatud“. Ka ei oleks pidanud vanu „taas“ ja „seesinane“ välja heitma, sest nad, iseäranis viimane, annavad kirikukeelele nii iseloomulise maigu: ja taas (uues: jällegi) mina ütlen teile; seesinane (uues: tema) peab suur olema ja Kõigekõrgema Pojaks hüütama, Luuk. 1,32. Igatahes oleksid mõned „needsinatsed“ pidanud sisse jääma. Uues tõlkes on „kurat... visati... tulejärve“, Ilm. 20,10, kuna vana tõlke „heideti“ peenem ja pühalikum oleks olnud. Samuti oleks ka „hõel“ võinud jääda selles Taaveti laulus: „Väga õnnis on inimene, kes ei käi hõelate (uues: jumal kartmatate) nõuu järele“; prantsusekeelses tõlkes on seal méchant. Ka suursugusem „kuningriik“ on mõnes kohas asjata lihtsaks ja labaseks „riigiks“ muudetud. Seda-

sama ütleksin ka sõnavormi kohta „jalge alune järg“, mis suggestivsem on kui uus „jala järg“. Ja miks ei oleks võinud ka seda ilusat arhaismust jätta: minaks see olen? (uues: ega ometi mina see ole) Mt. 26,22. Tarbetut ja ebasoovitavat püüet testamendi keelt moderniseerida näen ka selles, et fraseoloogiline verb „võtma“ järjekindlalt ja armuta välja on praagitud, kuna see „võtma“ piibli keelele nii omaseks, nii oluliseks, nii lahutamata iseäralduseks on saanud, et see ilma selleta palju oma suggestivsusest kaotaks; sellepärast on palju ilusam „aga aganad võtab ta kustutamata tulega ära põletada“ kui lihtsalt „aga aganad põletab ta kustumata („kustumata“ on parem) tulega ära“ Mt. 3,12; samuti: sõna sai lihaks ja võttis... meie seas elada Joh. 1,4.

Kõige rängemini aga on parandajad sellega eksinud, et nad „jüngri“ „õppijaks“ on muutnud. Nähtavasti haavas neid „jüngri“ germanismus, ja nad tahtsid selle asemele eht Eesti sõna panna. Kuid siis oleks igatahes „õpilane“ kohasem olnud kui „õppija“. Siiski kõige parem oleks olnud sõna „jünger“ jätta, sest et see juba sel määral meie keele on tunginud ja selles spetsiaalses tähenduses kõigile nii omaseks saanud, et mõtteta ja asjata oleks seda nüüd hakata välja ajama. Ja ma arvan, et niisuguseid nähtusi leiduks enam kui need kaks, kui kogu testamendi tõlget võrrelda. Kuid veel üks näitus selle poolest. On keeleliselt igapidi õigeaks tunnistada ja heaks kiita see parandus, mis rahvaste nimedes on ette võetud: endiste naivide „Juuda mees, Kreeka mees, Rooma rahvas, Juuda rahvas“, mis endise Eesti, resp. kiriku keele äärmisest naivsusest tunnistust annab, on nüüd lane-lõpulised rahvanimed võetud: kreeklased, roomlased, juudid jne. Ainult viimase sõna kohta oleks natuke ütlemist. Seal laseksin mõneski kohas „Juuda rahvas“ ja „Juuda mees“ olla, igatahes niisuguses tuttavaks saanud lauses kui selles: kartuse pärast Juuda rahva eest (Joh. 20,19), kuna „kartuse pärast Juutide eest“ mitte nii suggestivne ei ole.

Jõuan nüüd päris grammatilise külje juure. Üleüldse peab konstateerima, et samuti, nagu tõlke, nii sellegi poolest on püütud parandada ja tõlget nüüdsele kirjakeelele lähendada. Kuid siin sattub imelikka üllatusi. Meie Pühakirja tõlke õigekeelsuse peal näib tõepoolest miski needus lasuvat. Ta peab tingimata, kõigist püüetest hoolimata, kirjakeelele mingis tähtsas, olulises asjas ikka järele lonkama. Päris saatuse ironia. Seal on kõigepealt mineviku paljuse kolmanda personi lõpp. See on senistes välja-

annetes traditsionalselt ikka -id olnud: tulid, olid, ütlesid, kuna kirjakeeles juba peale 40 aasta „tulivad, olivad, ütlesivad“ kirjutatakse. Nüüd ollakse teist aastat selle kallal, et kirjakeeles endine -id jälle tarvitusele võtta ja tuuakse selleks kõige mõjuvamaid ning kõige ümberlökkamatuid põhjusi ette, ja mitmel pool ongi see juba läbi minemas. Aga siis just peavad Testamendi parandajad oma -ivad'itega tulema. Piibel peab ikka olema ajast maha jäänud!

Kuid ma jõuan ette, sest see kuulub morfoloogiasse (vormiõpetusesse), kuna ma esiti lauseõpetusest tahtsin kõneleda. Aga tegin seda sellepärast, et mul siin süntaksises just samasuguse halenaljaka nähtuse peale on tähendada. See on sõnade kord. Ka selles on parandajad tarvilikuks arvanud rohkesti muudatusi ette võtta, et seda nüüdse kirjakeele kohasemaks teha. Ja jällegi sama õnnetus. Sest siin seisame kirjakeeles reformi ees, mis just vastakane on sellele tendentsile, milles testamendi keele sõnade korda on parandatud. Nagu teada, on meie kirjakeeles viimsil aastakümneil see germanismus ikka enam maad võtnud, et verbi vormid teatud puhkudel lause lõppu asetatakse (nagu Saksa keeles). Vanemas kiriku ja sellega ka piibli keeles seda nähtust veel ei ole, ja see on rahva keele kohasem. Sinna poole on nüüd ka nõu kirjakeelt nii palju kui võimalik tagasi nihutada ja nende ridade kirjutajal on teoksil kirjutus selle uue (õiguse poolest vanema) sõnadejärje soovitamiseks. Nii palju kui olen võinud inimeste arvamisi selle uuenduse üle kuulda, on enamus selle poolt. Aga nüüd leian oma imestuseks, et ebasoovitav, saksik sõnade kord on pandud maksma: Aga kui tema kuulis, et Arkelaus Juudamaal oma isa Heroodese asemel kuningaks oli Mt. 2,22; oleks pidanud jätma, nagu on vanas: ...et Arkelaus Juuda maal kuningas oli oma isa Heroodese asemel. Samuti: ja seal sul meelega tuleb, et sinu vennal midagi sinu vastu on Mt. 5,23 (vanas: ...midagi on sinu vastu); kui keegi sind parema kõrva ääre lööb, siis... (vanas: kui keegi sind lööb parema kõrva ääre) Mt. 5,39; mis nendega sündinud, kes kurjast vaimust vaevatud olivad (vanas: kes olivad kurjast vaimust vaevatud) Mt. 8,32; ei saa mitte igaüks taevariiki, kes minu vastu „Issand, Issand“ ütleb (vanas: kes ütleb minu vastu „Issand, Issand“) Mt. 7,21.

Ja kui ka mitte siin puhtalt keelelisi ja grammatikalisi vaatepunktisid silmas pidada, nagu germanismust, sellekohast reformi lähemas tulevikus, siis oleks juba piibli stiili enese pärast pidanud endise, traditsionalse sõnade korra jätma. See on suurel määral see, mis piibli stiilile

talle omase maigu ja nii meeldivalt naivse ehk vahel pühalikult tõsise tooni mõnu annab. Võrrelge ja pange tähele, kui palju lause „väga õnnis on inimene, kes ei käi hõelate nõuu järel, ega seisa patuste tee peal, ega istu pilkajate killas“ (Ps. 1,1) oma primitivsest pühalikkusest ja oma ilusast naivsusest uue, „moderni“, ja nii ametlikult tunduva sõnade korra läbi kaotab (muud muutused maha arvatud): õnnis see mees, kes jumalakartmatate nõuu järel ei käi ega patuste tee peale ei astu ega pilkajate killas ei istu. Samuti segavad stiili pühalikku suggestivsust niisugused sõnade korra muutused: aga kes otsani kannatama jääb (vanas: jääb kannatama) Mt. 24,13; õnnis ja püha on see, kellel esimesest ülestõusmisest osa on (vanas: kel osa on esimesest ülestõusmisest) Ilm. 20,6; mis teie ühele nende mu vähemate vendade seast olete teinud (vanas: mis teie ial olete teinud ühele nendestinaste mu vähema vendade seast) Mt. 25,40. Selles tükis on igatahes vana tõlge parem ja on parandajate poolt kahetsetav eksisamm olnud selle poolest muutusi teha.

Mis selle vastu puutub muisse parandustesse süntaksi alal, siis võib neid mõnede väikeste eranditega ainult heaks kiita. Siia kuuluvad kõige pealt objekti vead. Peab meelega konstateerima, et nii mõnigi partitivism, mis eelmisest parandusest veel oli järele jäänud, selles tõlkes välja on praagitud, nagu: sest nemad peavad m a a (vanas: maad) päranduseks saama Mt. 5,5; ja kui tema kala palub, kas ta peaks temale m a o (vanas: madu) andma Mt. 7,10; ja võttis Jeesus leiva (vanas: leiba), õnnistas ja murdis Mt. 26,26, sest et siin määratud suuruses leib kui üksus on mõeldud. Iseäranis tähtis ja kiiduväärt reform aga on objekti poolest, et ka asesõnades on partitivi (teda, seda, neid) asemel, seal kus vaja, akkusativ (ta, tema, selle, need, nad) asetatud, parandus, mida omal ajal mitte ei juletud (või ei leitud tarvilikuks) läbi viia: siis võttis kurat ta (vanas: teda) enesega Mt. 4,5; siis kisu ta (vanas: seda) välja Mt. 5,29; kunni päevani, mil ta (vanas: teda) üles võeti Ap. 1,2; sest kes oma elu tahab hoida, see kaotab ta (vanas: kaotab seda ära) Mark. 8,25; kui teie ta (vanas: teda) leiata Mt. 2,8.

Siiski oleks soovinud, et ses parandusetöös oleks mindud veelgi kaugemale ja osutatud veelgi suuremat järjekindlust. Nii näeksime järgmiste partitivide asemel heameelega akkusativisid: Aga kui nemad tähte (parem: tähe) nägivad, saivad nad üleväga rõõmsaks M. 2,10; sellepärast, kui sina oma annet (p.: ande ehk anni)

altari peale (p.: altarile) tood, siis... Mt. 5,23; aga kui sina paastud, siis võia oma pead ja pese oma silmi Mt. 6,17, õigem oleks vahest: siis võia oma pea ja pese oma silmad, sest täisobjekti õigustavad ka alguskeele aoristid *ἀλειψαι* ja *ρίψαι*, mis tähendavad, et ühekordne tegevus on mõeldud; et Jumal vandega oli töötanud tema ihusugu (p.: ihusoo) tema aujärje peale (p.: aujärjele) seada Ap. 2,30.

Huvitav on sel puhul tähendada, et, imelik küll, vanas tõlkes mõned objektid õigemad on, kuna nad uues ümberpanekus meelega vigaseks on „parandatud“: et iga suud (vanas õigesti: suu) peab sulutama Rom. 3,19; sest meie teame, et viletsus saadab kannatust, ja kannatus kindlat meelt ja kindel meel lootust Rom. 5, 3 ja 4; vanas tõlkes on siin jällegi õigemini: ... et viletsus saadab kannatuse ja kannatus kinnitatud meele ja kinnitatud meel lootuse (täisobjekt on siin ka soomekeelses tõlkes: vaiva saattaa kärsivällisyyden, mutta kärsivällisyys koettelemuksen ja koettelemus toivon). Asjata on järgmises lauses objekti parandatud: üks teine saagu tema ülevaataja ameti Ap. 1,20; vanas on õigesti „amet“, sest käskkõnes on täisihitus nominativis.

Teiseks tähtsamaks ja kiiduväärt reformiks tuleb lugeda, et sõna „saama“ Saksa laadi abiverbi funktsionisid on vähendatud. Neid on vanas tõlkes kolmesuguseid. Kõige pealt eelmineviku ja eeltuleviku tähendamiseks: aga kui Herodeses sai ära surnud (uues lihtsalt: kui H. ära suri; oleks võinud küll ka olla: kui H. oli ära surnud) Mt. 2,19; kui tema nelikümmend päeva ja nelikümmend ööd sai (uues: oli) paastunud Mt. 4,2; enne kui sa viimse tinga saad ära maksnud (uues: ära maksad) Mt. 5,26. Teiseks tuleviku moodustamiseks, nagu see nüüdses kirja keeles on viisiks saanud teise parema abinõu puudusel, kuid seal kus muidu läbi saab, hoitagu ta eest: vaid teie peate püha Vaimu väge saama, kes teie peale saab tulema Ap. 1,8 (uues: aga teie saate väge, kui Püha Vaim teie peale tuleb). Kolmandaks passivi (tehtaviku) sünnitamiseks, mis täiesti ilmaaegu ja seepärast ka üleüldse hukkamõistetav, sest et meil passivi jaoks spetsiaalsed verbivormid on olemas: nemad peavad saama rõõmustatud (uues: neid peab rõõmustatama) Mt. 5,4.

Teine niisugune barbarselt abiverbiline sõna on „pidama“, mille väljaheitmine piibli tekstist seda tarvilikum oli, et praegune kirjakeel seda sugugi selles funktsionis ei tunne. Kiriku keeles aga tarvitatakse teda tuleviku

tähendamiseks, nähtavasti Germani keelte eeskujul, kus samatähenduslises sõnal on sama ülesanne. Näitused: neitsit saab käima peale ja peab poja ilmale tooma (uues: toob poja ilmale) Mt. 1,23; sest sinust peab välja tulema see Valitseja, kes minu Israeli rahvast peab kui karjane hoidma Mt. 2.6 (uues: sest sinule tuleb välja..., kes... peab hoidma (oleks võinud ütelda: hoiaks).

Imelik, piibli keelele omane nähtus on ka see, et nagu viimasest tsiteeritud lausest juba näha, seal et = lauseis tingkõne asemel ikka ja alati „pidi“ *cum infinitivo* tarvitatakse, ilmiski aga mitte lihtsat tingkõnet. Uues tõlkes on õnneks see keeleline naivsus ära parandatud: Ja oli seal, kunni Herodes sai ära surnud, et pidi tõeks saama (uues lihtsalt: et täide läheks) Mt. 2,15; et teda temast pidi ristitama (uues: et tema teda ristiks) Mt. 3,13. Ehk selle asemel on lihtsalt infinitiv: ja läkitasid Jerusalemmast preestrid ja Levitid, et nemad temalt pidid küsima (uues: läkitasivad... temalt küsima) Joh. 1,19.

Siiski ei ole selles paranduses järjekindel oldud, sest ka uues tõlkes leidub niisuguseid lauseid kui: käskis neid, et nemad Jerusalemmast ei pidanud ära minema (pro: ära ei läheks) Ap. 1,4; sest tema on mu paremal pool, et ma ei pea kõikumama (pro: et ma ei kõiguks) Ap. 2,25. Ma mööndan, et traditsionalne, juba nii omaseks saanud tõlke arhaistliku stiili alalhoidmise seisukohast isegi neid „pidama“ verbiga konstrueeritud lauseid võiks paiguti parandamata jätta; kuid teiselt poolt, kui juba keeliselt parandada, siis oleks pidanud seda järjekindlalt tegema, ja iseäranis mis otsekohe grammatikasse puutub, siis ei tarvitseks seal mitte respektierida arhaismusi, mis vead on.

Huvitav on testamendi keeles ka niisuguseid enne harjumata konstruktsionisid näha, nagu seda ainult uuemale kirjakeelele omased infinitiviga et-laused on: see tuli tunnistuseks, et valgusest tunnistust anda, et kõik tema läbi usuksivad, (vanas müüdugi õige aitamatult: et tema valgust pidi tunnistama, et kõik tema läbi pidid uskuma) Joh. 1,7.

Tähtsad on ka muutused, mis kaasustes kui verbi reksionides on ette võetud, nagu: arm olgu teile ja rahu Jumalalt (vanas: Jumalast) Rom. 1,7. Nagu teada, on Saksa mõju jäädavad jäljed meie keele jätnud. Siiski vaja nii palju puhastada kui veel võimalik. Seda on testamendi tõlke parandajad ka püüdnud teha, nagu näha järgnevaist näitustest; postpositsioniliste konstruktsionide asemele on lihtsad käänded võetud: koguduse kodades (vanas: kodade

see s) Mt. 6,5; ega pane aita kokku (vanas: aitade sisse) Mt. 6,26; ja ütlen... oma sulasele (vanas: sulase vastu) Mt. 8,9; et tema nende radadest (vanas: radade pealt) välja läheks Mt. 8,34. Kuid siingi ei ole kaugeltki mitte järjekindlalt talitunud, sest tarbetuid postpositsioonilisi konstruktsionisid leidub veel küllalt: ütlesivad... apostlite vastu (pro: apostlitele) Ap. 2,37; uulitsa peal (pro: uulitsal) Mt. 6,2; seda mööda kui raamatute sisse (pro: raamatusse) oli kirjutatud, Ilm. 20,12; (natuke edasi on sealsamas: elu raamatusse... kirjutatud, Ilm. 20,15); turu peal (pro: turul) Ap. 17,17; pani ta pühakoja harja peale (pro: harjale) seisma Mt. 4,5; läks ta ühe mäe peale (pro: ühele mäele) Mt. 5,1; nägi oma ristimise juure (pro: oma ristimisele) tulevat Mt. 3,7; tema see s) (pro: temas) oli elu Joh. 1,4. Ja vahest ei oleks võinud koguni nii julge olla, et niisugusest germanismusest loobuda: kes õiguse järele isunevad ja janunevad Mt. 5,5, ning eestilisemalt ütelda: kes õigust isunevad ja janunevad? Kuid vahest kardetakse, et sellega juba liig kaugele minnakse praegusest tekstist „kel nälga ja janu on õiguse järele“, millega juba väga ollakse harjunud.

Siia kuulub ka see ebaeestiliseks peetud konstruktsion, mida on katsutud muuta: ja said temast ristitud (uues aktiivselt: ja tema ristis neid) Mt. 3,6; et teda pidi kuratist kiusatama (uues: et kurat teda kiusaks) Mt. 4,1; oli Jumalast (uues: Jumala) läkitatud Joh. 1,4. Siiski jällegi ei olda järjekindlad, sest leidub lauseid nagu: kurjast vaimust ahastatud Mt. 4,24¹⁾.

Muud parandused süntaksi alal on vähem tähtsad ega paku nii suurt huvitust. Seal on mõned muutused aegades, osalt algusteksti läbi motiveeritud: ja valgus paistab (vanas: paistis) pimeduses Joh. 1,5, sest originalis on olevik; Natanael kostis ja ütles temale (vanas: kostab ja ütleb temale) Joh. 1,50, — alguskeeles on küll „kostis ja ütleb“, kuid niisugusena aegade vahetamine on üleüldse Greeka keelele omane; ja kuue päeva pärast võttis (vanas: võtab, sest et ka original olevik) Jeesus enesega Peetruse jne. Ka on lauseehituses muutusi tehtud ja vahel koordinatsioon subordinatsiooniga ehk ümberpöörduvalt ümber vahetatud. Asjata on minu arvates seda järgmises lauses tehtud: igäüks kes naese peale vaatab ja teda himustab (vanas parem:

1) Ja kas ei või niisugust germanismust üleüldse õigeks tunnista ja kanoniseerida, ka kirjakeeles, sest et ta vahel üsna kasulik ja tarvilik, iseäranis mineviku kesksõna juures.

teda himustades) Mt. 5,28. Mõnes kohas on uues tõlkes ainsuse asemel paljus ja ümberpööratud: aita (vana: aitade sisse) Mt. 6,26; kalliste kividega (vanas: kalli kiviga) Ilm. 21,19; valgis riidis (vanas: valges riides) Ap. 1,10. Väga hästi on tehtud, et mõnigi tarbetu ja germanistlik „üks“ on välja jäetud: ja auujärje ees oli klaasmeri (vanas: üks klaasmeri). Kiita tuleb ka ilmaaegse „olevat“ väljajätmine ja kaasusega läbiajamine: kui nemad endid targaks arvasivad (vanas: ... arvasid targad olevat); samuti asjatu „ära“: see rikub abielu (vanas veel: ära) Mt. 5,32.

See oleks niisuguseski lauses võinud olla: nägi tema kahte venda... kuidas nemad võrku järve heitsivad (pro: nägi kahte venda... võrku järve heitvat) Mt. 4,18.

Mõnikord on kogu lause asemel üks sõna: loomuvastane (vanas: teisiti kui loodud), mis muidugi tõlke ladusust lisab. Kuid teiselt võib ka vana tõlke aitamatuil vahelauseil oma charme olla.

Viiks liig pikale siin esile tuua kõiki väikseid süntaktilisi peensusi, mida olen üles tähendanud, sest arvan, et neist selle külje valgustamiseks küll saab. Siirdun sellepärast morfologia ja üleüldse sõnakujude vaatlemisele, millega tahan lõpetada.

Seal on peale ülemalnimetatud pikema mineviku lõpu (-ivad pro -id) vähe tähelepandavaid uuendusi ja muutusi konstateerida. Seal on enamasti parandatud ehk muutmata jäetud, sedamööda kui õigus oli. Rõõmustav nähtus on, et nad mitte ei ole ilusaid i-lisi paljusevormisid d(t)-liste vastu ümber vahetanud: lapsiks Mt. 5,9; mehisk Ap. 1,21; vihkajaile Mt. 5,4; puist (puudest) Mt. 21,8; väravais Ps. 9,15; leivuks Mt. 4,3; viimsil päivil Ap. 2,28; liikmist Mt. 5,30. Ka ei või midagi selle vastu olla, et ne-lõpulist sõnade paljuse osastav nüüdse kirjakeele eeskujul -eid on: patuseid (vanas: patusid) Mark. 2,17. Kuid kui seal -ei-, siis peaks -ei- juba ammugi olema vormides niisugustes, nagu valgis riidis (pro: valgeis riideis), samuti ka andid (pro andeid, sest nominativ on „anne“).

Hästi on parandatud: tagant (vanas: tagast); päeva-tõusu (vanas: tõusmise) pool Ilm. 21,13. Ja mõistlikult on ka tehtud, et adverbides e-lõppude asemele i-lõpud on võetud: igavesti, laiali (vanas: igaveste, laiale). Nime-tamiseväärt parandus on muu seas ka see, et mitmes kohas pikemate „tema, nemad“ asemel lühemad „ta, nad“ on pandud, mis läbi stiili kergus võidab. Seda oleks veelgi rohkem võinud sündida.

Vähem meeldivad selle vastu niisugused muutused nagu: katuse (vanas: katukse) Mt. 8,8, sest vanem vorm on testamendi arhaistlisele stiilile kohane, ja samal põhjusel oleks heameelega näinud jäävat vana „tõve“ (pro: tõbe), sest et see nüüdsele kirjakeelelegi on soovitav. Oleks ka soovinud imetles (pro: imeteles) Mt. 8,4. Ka mõni ep (pro: ei) oleks võinud jääda, sest see annab jällegi lausele sagedasti teatud arhaistliku mõnususe. Asjata on muudetud öösi (vanas: öösel) Mt. 2,14; ja „pinda“ asemel on „pindu“ (parandajate meelest siis mitte „pind“ — „pinna“, vaid „pind“ — „pinnu“). Asjata on ka „sellepärast“ (pro: „seepärast“), mis viimane lühem ja mõnusam on. Selles mõttes oleks ka parem olnud vana „kel“ jätta (uues: kelle) Ilm. 20,6. Lõppeks ei saa ma aru, miks „ehitama“ tähendused „ehtima“ on jäetud (Ilm. 21,2).

Ka ebajärjekindlusi leidub vormides: muidu on ikka „juure“, „meele“, aga „äärde“ (pro: ääre) Mt. 5,39; muidu on genetiiv alati pale (ja selle järele ka muud vormid), aga Ps. 9,4 on palge eest. Võrdle ka „kuidas“ Rom. 3,3 ja „kuida“ Rom. 3,8. Me teame, kui raske on kõigis detailides järjekindel olla, kuid niisuguse raamatu tõlkes oleks pidanud kõik tegema, et seda ideali teostada.

Lõppeks jääb meil veel üle paar sõna ortografia ja pärisnimede kohta ütelda. Eesti sõnades leian ainult, et a u u kahe u'ga kirjutatakse, mis meie õigekirjutuse põhjusemõtte järele täitsa motivita ja mõtteta on, ütelgu hra Jõgever mis tahes. Võõrais pärisnimedes on see läbi viidud, et pikk häälik ka kaugemal esimest silpi kahekordselt tähendatakse: Jeru u s a l e m m; K ü r e e n e, S e l o o t e s, mis vastu midagi ütlemist ei ole. Ainult seda tuleb küsida, kas selles uues tõlkes mitte ei oleks võinud võõrais nimedes f-häälikut (Greeka ja Ladina f) ja samuti b, g, d sõna alguses tarvitada. Meil ei ole ju nüüd enam tegemist hoopis harimata rahvaga, kelle muidugi vaevakise lugemise oskuse kergenduseks selle tähe väljajätmine omal ajal sündis, ja kelle pärast siis transkribeeriti: Vestus, Vriigia, Pamviilia, Viilippus, Tehvanus, Partolomeus, Terbe, perillus jne., vaid meie rahva enamus hakkab nüüd juba seda võrd haritud olema, ja ta loeb igapäev ajalehti, kus need tähed ühtelugu nimedes esinevad, nii et me selle poolest julgesti võiksime kirjutada: Festus, Friigia, Pamfiilia, Stefanus, Bartolomeus, berillus jne. Isegi soomlased, kes muidu ortografiat nii julgelt natsionaliseerivad, kirjutavad piiblis võõrais nimedes mitte üksi f, b, g, d, vaid koguni th, ph ja ch: Philippus, Antiochia, Christus, Thessalonika jne.

Muidugi nii kaugele ei tarvitseks minna; th, ph ja ch asemel peaks muidugi t, p, h (ehk k) olema.

See Testamendi parandatud tõlke arvustus, mis mõnele vahest liig pikk näitab, on siiski fatalselt ebatäielik. Sest ma olen, nagu tunnistasin, ainult tosina peatükka lugenud ja võrrelnud, ja võib olla, et palju kõige tüüpilisemaid näitusi ja kõige täbaramaid muutusi just neis leidub, mida ma mitte ei ole lugenud. Sellepärast oleks tähtsa tõlke täielikuks arvustuseks soovitatav, et ka muud oma tähelepanekud avaldaksid. Vahest saab ka nende ridade kirjutajal seks teine kord veel mahti olema. Siiski loodan, et siingi antud nähtustest küll, et uue tõlke väärtustest ja puudustest aimet anda. Ja nende järele otsustades peab igaüks tunnistama, et väärtused kaugelt suuremad on kui mõningad väiksed puudused, mis tõlke toimetajad lõpulis trüki loodetavasti ei saa parandamata jätma. Vaja ainult soovida, et nad kõige ettevaatuse, vaimuteravuse ning maitsepeensusega seda teeksid, mida niisugune peen ja delikatne töö nõuab. Üleüldse käigu veel natuke julgemalt nende kahe ülemal formuleeritud põhjusemõtte järele: muutku ja parandagu enam ja hoidku vahel ka suurema pieteediga alal. Ma olen kindel, et need pealt näha vastakased püüded siiski harmoneerivad ja selle täieliku, ideaalse ja lõpulis Testamendi tõlke annavad, mida omada Eesti rahva kui kulturarahva maitse, uhkus ja... vahest ka Tõe otsimise püüd peas kohustab.

J. Aavik.

Eesti asundused lätlaste seas.

Dr. H. Ojansuu on Soome Teaduse Akademia väljaandes lätlaste sekka asunud eestlaste kohta pikema kirjutuse avaldanud, päälkirja all: Virolaiset siistokunnat lättiläisalueella. Niiden lähtöpaikka ja aika. (Eesti asundused lätlaste alal. Nende lähtepaik ja aeg).

Kuna aine eestlasi otsekohele puudutab, on ehk asja kirjutust Eesti Kirjanduse lugejatele vähe laiemalt tutvustada.

Alguses antakse lühikesed üleüldiselt tuttavad teated eestlaste ja siis lätlaste asumise aladest. Pärast, vastastikkuse rändamise küsimusele üle minnes, jätkatakse järgmiselt.

Muinasaegadest pääle olla keelerajad lätlaste ja eestlaste vahele järsult lahutatutena püsinud, sellest tõuvihast seletuse leides, mis alati mõlemate rahvaste vahel olla valitsenud. Selle vastu, kuna lätlasi õige vähe Eesti poolistes kihelkondades asuda, olla eestlasi lätlaste seas alati palju ohtralt leidunud; üks tähtsamatest asukohtadest olla Marienburgi — Aluliina ümbrus ja mõned teised piiräärsed kihelkonnad, kus eestlasi terveid tuhandeid leiduda. Rändamise edasitungimise kohta olla kirjutuse autorile lätlaste poolt seletatud, et lätlased ise lõuna poole tungivad, eestlastele maad andes, kes lätlastest hoolsamad olla ja vähemaga leppides ühtlasi maaharijatena paremini edasi jõuda.

Viimasel aastasajal pärast orjuse kaotamist sündinud kolonisatsiooni kõrval lätlaste maale, leiduda teatavasti palju vanemat, nüüd tugevasti lätistatud ja laokile jäänud asundust. Teine seesugune olla Aluliina ringkonnas Aahofi kihelkonnas, iseäranis selle Seltinghofi nimelises kabelis Liivimaal, ligi 20 kilomeetrit keele rajast lõuna poole, teine Vitebski kubermangus 10—20 kilomeetrit Lutsi linnast, osa põhja, osa lõuna pool — lõunapoolsed üle kümne pennikoorma linnuteed Liivimaa eestlastest ja Pihkva setukestest.

Esimesed teated Seltinghofi ja Aahofi eestlaste kohta toonud Hupel omas töös, Topographische Nachrichten von Lief-und Ehstland III a. 1782 lk. 212—13 järgmiselt: „Sellest piirkonnast käib lätlaste läbi vööt eestlasi, Kalne-moisest, Seltinghofi Marienburgi vahelt, Treppenhofi ja Adseli kaudu kohe Valka; vööt, kus mõned tuhanded asunikka on, puhtaid eestlasi, kes segamata ühes püsivad. Naised lõikavad nagu Peipsi järve randlehed omad juuksed kohe kui mehele saavad. Millal nad siia on muutnud ja asunud, ei ole minu teada.“

Järgmine teade on H. v. Brackeli poolt, Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv- Ehst-und Kurlands, II 2, 341 jj. a. 1841. Selle sisu on pea-kohtades:

Aluliina (Marienburgi) ja Schwaneburi kihelkonna kabelites Seltinghofis ja Aahofis Liivimaa äärmistel rajadel, kus see Pihkva ja Vitebski kubermanguga kokku puutub, mitme metsamaa ja soo peidus, elab lätlaste keskel imelik jäänus Soome hõimu; see on alal hoidnud oma keele, mis Soome algupära olles on Eesti keele sarnane, aga siiski eriline kui Tartu või Tallinna murre ja mida Tallinna ega (ülepää) Eesti rahvas ei kuulu õieti mõistvat; mis asjaolu küll seletuse sellest saab, et see keel Slaavi ja Läti sõnade ja sõnakujudega segamise kaudu sellesse rikutud on. — Ainult ühel selle rahvapärase asutud Aahofi

mõisa külge kuuluvatest küladest, mis täiesti lahus tühjas metsa ja soomaa kohas ülemise Aa jõe kõrval on, muudest Läti asukohtadest palju enam eemal, on nimi Lieve, ja selle asunikude seas on veelgi tarvitataval riie, mis niisama palju lätlaste kui Liivimaa eestlaste riidest lahku läheb ja täiesti omapärane on. — Ei ole lausutu põhjal koguni võimatu, et säääl lätlaste keskel oleks alale jäänud liivlasi. Marienburi ja Schwaneburi kiriku kirjades kuulub vanadest aegadest alates esinevat õpetajate ülesmärkimisi ja kaebusi selle kohta, et need eestlased, nagu neid säääl nimetatakse, end lahus hoiavad ega taha midagi õppida. Selle märkuse olen praosti herra Girgensohnilt Marienburis saanud. — Keegi Aahofi talupoeg jutustas mulle, et tingimata pääosa Aahofi ala on neid eestlasi, kellel viljakamad maaosad piki Aa jõe jooksu kuuluvad; nad olla usinad ja töökad ja selle võrra jõukad, aga ka pahad ja tulivihased. Nad asuda osalt küldes, kus mitu perekonda, 16 peremeest ühes, harilikult aga vähemates, 3—4 perega küldes ja kõige parema meelela lahus üksikutes taludes. — Lieve külasgi olla ainult 3—4 peret. — Mitmed neist eestlastest harida maad härjaga, nagu muudgi Liivimaa eestlased teha, ehk küll seesugused veoloomad täiesti tundmata olla nende naabritel lätlastel. Nende inimeste ülikond olla samasugune kui muude Liivimaa eestlaste oma, ainult Lieve küla elanikkudel olla isesugune, neile omane ülikond, mida jutustaja ei või lähemalt kujutada, sest et ta harva neid mehi olla näinud, kuna Lieve küla õige kaugel Aahofi mõisast asetseb, tema arvates 3 pennikoorma taga, teha see oma teopäeva ühte kaugesse karjamõisa ja saada sellepärast harva Läti sugu rahvaga kokku.

Järgmine uurija oli soomlane A. J. Sjögrén, kes liivlasi uurimas käies Seltinghofi ja Aahofi eestlastest kuulda sai. Ise nende juure jõudmata sai ta tähtsaid teateid ajaloo uurija Dr. Napiersky vahendusel, samuti õige puudulikku ja halvasti ülestähendatud keelenäiteid. Teated leiduvad keeleuurija teoses, Zur Ethnographie Livlands.

Tema saadud teadete järel oli siis Ilsenis ja Kalnemoises 720 meest, 760 naist, Aahofis ligi 580 m. ja ligi 550 n. Aahofis oli jutustatud, et eestlased Aahofi, Ileni ja Kalnemoise mõisas algupärased elanikud olla; teised olid siiski juure lisanud, et nad katku aastatel sinna olla toodud. Mõisate lätlased olla pärast tulnud, ja sünnitada Aahofis $\frac{1}{4}$ elanikkudest. Aahofi eestlaste kohta leidub 1847 aastal kirjutatud alamal järgnev teadaanne:

„Vast 40—50 aastat on nad Läti keeltgi kõnelenud ja nende seas on nüüdgi veel inimesi, kes seda ei mõista. Nad ütlevad, et nad võivad Valga ümbert pärit olevate eestlastega kõneleda, aga Tartu, Viljandi või Pärnu ümbruse Eesti keelest ei saada nad aru.“ Kõik nende laulud olla lätikeelsed (pulmades ja mujal), lätikeelsed olla külade ja talude nimedgi. Mõningaid kahtleb Sjögrén siisgi eesti-keelisteks. Liignimedgi teatakse lätikeelisteks.

Sjögréni saadud teadete hulgas on Seltinghofi eestlaste kohta lisandus, küllaltgi tähtis oma sisu poolest:

„Nende ebask on enam eestlaste kui lätlaste oma laadi, iseäranis leidub palju ebajumala teenimist, mille austatava asjana kodujumal on; sellele on pühitsetud asupaiga lähene metsasalk, kuhu ohvrid viiakse. Siisgi on sellest ebajumala austusest ainult nõrku jäänusid järel. See käib ka Schwaneburi kabelis, Aahofis, Aahofi kroonumõisa maal asuvate eestlaste kohta; sääl on metsa südames küla, kus üteldakse puhtasti alalhoidunud eestlasi asuvat, kellel oma riie on, ja kui ma ei eksi, siis olen kuulnud, et selle küla nimi Lihve zeems on; siisgi ei või ma seda tagada. Tähelepandav on, et need eestlased peaaegu katkestamata ühenduses Liivimaa eestlastega leiduvad. Sest Läti kihelkond Adsel puudutab Eesti Harglat, ja Eesti rajalt Adseli mõisast käib vööt seesugusid lätistatud eestlasi kunni Treppenhofini, Seltinghofi kabeli kirikkonna rajale. Vast siit algab lätlaste vööt, mis ligi 2 või 3 pennikoorma laiune on, aga siis algavad Ilseni eestlased, mis peaaegu katkestamata ühenduses on Aahofi eestlastega teiselt poolt ja Kalnemoise eestlastega teiselt poolt. Ainult keele abil, arvan, võime lahutada, kas peame siit liivlaste jäänusid otsima ja leidma; kuid see keel on selle võrra Läti segane, et sellest õiget pilti ei saa. Ma ei või arvustada, kas on selles Liivi keele põhjuskujusid, aga nii palju tean, et puhtad eestlased, nii Tartu kui Tallinna omad, mõistavad ainult halvasti siit eestlaste keelt.“

Nende eestlaste keele põhjal teeb Sjögrén järgmise otsuse: „et Koiva jõe üli-jooksul olevad Seltinghofi ja Aahofi mitte-eestlased ei või olla liivlased, vaid peab neid pidama algupärasteks, olgugi keele poolest juba mitmeti rikututeks, nimelt Tartu ja iseäranis lähedal asuvate eestlaste sugusteks, nagu neid Aloliina (Marienburi) ja Schwaneburi vanus kirikukirjus nimetatakse ja nagu neid samuti Hupel nimetab.“

Pärast on nende eestlaste keelt F. J. Wiedemann uurinud. Oma teekonna ja uurimise kohta avaldas ta töö:

die Ehsteninseln in den lettischen Kirchspielen Marienburg und Schwaneburg in Livland. Ein Nachtrag zu dem Artikel der verstorbenen Akademikers Sjögrén vom 11 Juli 1849., Zur Ethnographie Livlands, F. J. Wiedemann, Mélanges russes IV, 634—673.

Wiedemann kõneleb asupaigust ja arvust: „asub neid eri mõisate mail, lahus teine teisest, osalt suuremates, osalt vähemates külades (eestlaste moodi), osalt samuti isesugustes taludes (enam lätlaste moodi); ühtekokku on neid vähe üle 2000 hinge; arvukamalt asub neid Aahofi (samanimelises kabeli kirikkonnas) ja Aloliina (Marienburi) kihelkonna Ilseni, Alsvigi ja Kalnemoise mõisa mail, aga muidu kuulukse neid veel olevat laiali mujal paigus samas kihelkonnas.“ Mélanges russes II, 636 lk.

Wiedemann kahtleb Sjögréni teadaannet, et Aahofi eestlased (a. 1847) alles 40—50 aastat on Läti keelt kõnele-
nud, ja et mõned vanad seda siis ei olnud isegi mõistnud, sest keel olla ta arvates nii Läti keele võitu, et see võimalik ei olla. Nende murre olla, Läti keele mõjust kõrvale vaadates, täiesti Eesti oma, Võru-Eesti, ja liituda lähedalt, nagu loomulik, Läti rajal asetseva Hargla kihelkonna murdesse. M. r. 638 ja 641 lk.

Neist eestlastest on ka Läti ajaloo ja keele uurija A. Bielenstein omas teoses Die Grenzen des lettischen Volksstammes (19—20 lk.) kirjutanud:

„Aloliina (Marienburi) kabeli Seltinghofi külge kuuluva Ilseni mõisa maal leidub terve Eesti pagast — kihelkond.“

„Herra õpetaja Brenner Aluliinast (Marienburist) kirjutab a. 1883 neist inimestest, et nad ei taha enam eestlased olla, aga siiski ikka on. Kõgu vanem rahvas (peremehed, sulased, vabadikud) tarvitavad Eesti keelt kodu ja läbikäima keelena, olgugi et sellesse õige palju Läti keelt segatakse. Noorem põlv kõneleb Läti keelt, ehk sellessegi vanade keel palju on mõju avaldanud. Nende eestlaste lätistamine edeneb märksasti tänu koolile ja teisis paigus kirikule. Muid põhjusi ei ole. Kooli mõju oleks veelgi suurem, kui lapsed, sundusest kolm talve koolis käidud, koju tagasi ei läheks, kus nad jälle Eesti õhku hingavad. Ühest pastor Brenneri ülestähendusest näikse selguvat, et Ilseni lapsed selgemini Läti keelt oskavad kui muud lapsed; see on õige loomulik, sest nad õpivad Läti keele raamatutest, kuna Aloliina (Marienburi) kihelkond puhast üli-Läti keelt kõneleb.

Kalnemoise mõisa maal, mis sama Seltinghofi kabeli külge kuulub, elab hulk eestlasi üks siin, teine sääl, lätlaste keskel, ja nad on sellepärast juba 20 aastat tugevasti lätistatud. Naised ja lapsed, kes enamini kodu püsiavad, oskasid, mõned aastakümned tagasi, vaevalt Läti keelt. A. 1883 kirjutab herra õpetaja Brenner minule, et nad juba nii lätistatud on, et nad ka kodu perega kõik Läti keelt kõnelevad. Siin võib siis vaevalt enam eestlastest juttu olla.

Kolmas 20 aastat tagasi 500 hingene rühm asub Aahofis, mis enne Schwaneburi kabel oli, nüüd ise kihelkond.

Lõpuks on palju enam lõunapool Bersoni kihelkonnas Mahrzeni mõis, mille asunikud näo poolest, riide ja iseloomu poolest ka märksalt ümbritsevatest naabritest lahku lähevad, kes neid, olgugi et nad juba kaua Läti keelt kõnelevad, Tschuud nimega kutsuvad (võrd. ven. Чудь — eestlane). See nimi näib seda rahva päristeadet kinnitavat, et Mahrzeni lätlased lätistatud eestlased on.

Kevadel 1911, jätkab siis Dr. H. Ojansuu, oli minul juhus mõned nädalad Seltinghofi ja Aahofi eestlaste seas olla. Eesti keele mõistjate arv on õige väheseks jäänud. Eesti keelt kõnelevad õige harvad, needgi nii Läti võitu; teati isegi ütelda, et Eesti keel sääl täiesti välja olla surnud.

Ilse ni vallas kõneldud Eesti keelt järgmistes külates:

Vasle küla	1 m.	2 n.
Brūna	5 "	3 "
Āvašiņd	1 "	—
Sevadzi	7 "	6 "
Rikšta	1 "	1 "
Laugu māgi	1 "	2 "
Kātremeš	1 "	1 "
Gutapeņd	1 "	2 "
Leve	1 "	2 "
Metsšīga	9 "	4 "
Paikna	10 "	7 "
Vāakali	4 "	4 "
Pājušiņd	6 "	6 "
TsaņGū küla	3 "	1 "
	51 m.	41 n.

Kalnemoises:

Laudī k.	2 m.	2 n.
Lūgābā k.	3 "	—
Gotliba k.	1 "	1 "

Alsvigis:

Siduli k.	3 m.	2 n.
	<hr/>	
	60 m.	46 n.

Paikna külas osata veel 30 aastased Eesti keelt, ja see olla peaaegu Läti keele arune läbikäimise keel. Aga muidu olla Eesti keel üleüldse viimases hinge vaakumises; ainult üksikud vanad inimesed mõista seda. Ühiselus olla ta mingi salakeeleks alanenud, ja ainult kõrtsides õlle ja viina mõjul pääseda ta omale aukohale. Uuriija olla võinud tähele panna, et ta liig hilja on tulnud.

Aahofis oleva Liivi küla (Lihva zeems, Eesti keeli Liivi küla) viimased Eesti keele mõistjad olla välja surnud. Duhnrhofis olnud ainult 9 hinge, Aahofi kirikul ainult üks. Dr. Ojansuu arvab, eestlasi olla siisgi enam, aga eestlust salata, ei tahetavat eestlane olla, igaüks olla lätlaste keskel sõimunimi, mis umbes sama tähendavat kui „ryssä“ Soome keeli. — Siinsed eestlased väitvat, et nad liivlased on, millele Liivi küla nimi kõige enam asja ehk olla annud, leiduda isegi Liiv-nimelisi sugunimesid. Rahvuse tunne olla kole nõrk, keegi kinnitanud kivistõvalt, et ta lätlane on ega mitte maamiis. Haritlasedgi olla kindlad selles usus, et sääal ainult liivlasi leiduda; öeldud, olla asjata tulla sinna eestlasi otsima. Kohaline Läti õpetaja, kes Tartus ülikooli-hariduse saanud, olla koguni mõned eksemplarid Matteuse evangeliumi liivikeelist tõlget eestlaste sekka laiali laotanud; need aga olla kaevanud, et nad midagi ei ole aru saanud.

Kohale asumise kohta liikuda sääalaste eestlaste seas mitmesugusid juttusid. Aahofis jutustatud, sinna tulnud suure sõja järel, millal maakohad nii tühjad olnud, et sääal ainult 3 hinge elanud. Nüüdiste Eesti keele oskajate (kõiki üle 50) vanemad kõnelenud Eesti keelt, ja see olnud nende esimene kõnekeel, aga juba noorelt õppinud nad Läti keele. Kõige vanemad jäljed eestlastest on Dr. H. Ojansuu Aahofi kiriku raamatutest leidnud, Aahoffsches Kirchenbuch Anno 1748. Sääal olnud muu seas seesugused eestlaste nimed kui: Sallack Andres, Sillemickel (= a. 1577 Sillamickel), Sillamaian Inde, Keerick Jaan, Metzepap (harva Mitzepap), näit. Zinzepaur Jacob Metzepap, Lembe (-Limba Jaagub, Eesti sõimunimi lonkaja) Jahn, Pukste Anne, Kurme, Kilpa Thom, Kibbo Ann, Lappat, Zippat. Sagedasti esineb sugunimi Lieve (loe liive) ja Lieves, näit. Lieve Inde et Ilse, Lieve Antz. Kui on õige, et suur osa neid inimesi eestipärasid on, siis on see väide ekslik, et siinsed eestlased a. 1820 oleksid Läti sugunimed saanud.

K u s t k o h a s t eestlased sinna on tulnud, selle kohta annab, Dr. Ojansuu arvamist mööda, vastuse kohaline keelemurre, ja selle vastuse on juba Sjögrén ja Wiedemann järeldanud. Wiedemann olla väga õieti osanud, kui ta arvab, et see koht Hargla on, — kuid selle kohta lubab Soome keeleuurija edespidi Lõuna-Eesti murdeuurimises pike-malt kosta. Lisada tulla, kes teab, ehk Karulagi, mis lähedalt sama murret edustada. Väidet tõendada paar võrdlemisi noort hääle muutust, mis ainult Hargla (Karula) ja pääle selle Seltinghofi ja Aahofi murdes leiduvad, mitte kusgi mujal. Lähemalt arvab Dr. Ojansuu Harglasse puutuvat osa Rõuge lähtekohaks; seal leiduda (Rosenhofi) Roosa vallas L i i v e k ü l a, nimi, mis Aahofis esineb; murregi üteldud isesugune olevat, arvatavasti samasugune kui lähese Mõniste murre Hargla pool. Hupeli teadaande põhjal, et eestlasi mõned tuhanded olnud ja alles läinud aastasaja keskpaigu 2500 leidunud, olla võimalik oletada, et asunikka enam kui ühest kihelkonnast on tulnud.

Mis asumise aja kohta, siis oleks see kõige hiljemini Suure Põhja sõja aegu pidanud sündima. Siis teatakse a. 1702 Scheremetjev Hargla kaudu Aoliina (Marienburgisse) läinud. Võida siiski tähendada, et Seltinghofi ja Aahofi paigu ometi pahemini ei olla riisunud ja laastatud kui Harglat ja Karulat. Selle kõrval ootaks küll ka, et nii suurest asumisest (1700 paigu vähemalt 1000 hinge) mingi teateid ajaloo allikatesse oleks jäänud. Seda mööda olla tõenäitlik, et eestlasi siin juba 100 ennemini on asunud. 1600 algaastates, 1601 ja 1602, möllanud Eesti ja Liivimaal, kunni Leedumaani, hirmus katk ja näljahäda, mis maad laialiselt hävitanud. Samal ajal, nii teatakse, käinud poolakad Liivimaad laastamas. Ka olla teated, mis rahva mälestuses tuleku aja kohta alal hoidunud — katk ja sõda — omased lausunud arvamist kinnitama.

Asumise aja tagasi ulatamist 1600 paiku, võida Dr. Ojansuu arvates ka Seltinghofi ja Aahofi murde iseäraldused toetada. Leiduda mõned vanad jooned, mis mujalt Eesti keelest kadunud olla. Nõnda vahetlevad kl ja kr vokaliseeritud astmega: k a k l - k a l à, k a k r - k a r à, n a k r - n a r à; Lõuna murdes oletatav sõnakuju v a h n, v a H N, põhja Eesti v a n a asemel, näit. v a h n e z ä, vana isa, part. pl. vahnu jne.; Lõuna Eestis nüüd leiduva leib leib asemel, mis põhja Eesti keelest laenatud — olla laib, sõnakuju, mis ka Gösekeni grammatikas Laib kujus lk. 77 esineb.

Seltinghofi ja Aahofi eestlaste kohta võida nii moodi otsusele jõuda, et nad Lõuna-Eesti kodust Harglast ja Karulast 1600 paigu on läinud.

Lõuna-Eesti keele võrdlevale hääleajaloole olla need erilised murded kõige vanem ja kõige tähtsam allikas. Kasinad olla rahvaluule ained; kuid see teade, et neil üle-pää laulusid ei olla, ei pidada paika.

Lõpuks puudutatakse küsimust, kui palju sinna rändajaid oleks võinud olla. Nagu esitatud, olnud 1850 paigu veel 2500 (Hupeli järele mõned tuhanded a. 1782). Meele tuletades, kui sagedasti Liivimaa needgi osad sõja jalus on olnud, ja kui sagedasti katk maal asutust on harvendanud, võida vaevalt oletada, et elanikkude arv 75 aastas kahekordseks oleks muutunud. Eeldades, et nende tõeline arv 1850, ka lätistatud juure arvatud, 4000 oleks olnud, siis oleks õige tõenäoline, et neid 1600 paigu siia asudes ikkagi oma 400 on olnud. Kuna Hargla ja Karula ühte arvatud elanikkude arv tol ajal, katku ja nälja järel, vaevalt niisama mitme tuhandeni on küündinud, saab selgeks, et väljarändamine märksa suur on olnud.

Dr. H. Ojansuu jätab tulevasele uurimisele, mis määras vanad maa omamise olud (maid oleks võinud omanikul ühtlasi Harglas ja Aahofis olla) on võinud välja rändamise päale mõjuda.

(Järgneb).

V. Grünthal.

Mõnda võõrakeelistest sõnadest Eesti keeles. ¹⁾

Kahtlemata on võõrakeeliste sõnade transkribeerimine üks kõige suurem ebakoht meie õigekeelsuses: oleks suur samm õigekirjutuse ühtlustamise mõttes astunud, kui teatav ühemeelne, kindlale alusele rajatud kirjutuseviis just siin maksvusele võetaks. Tarvidus sellel alal mingi ühelaadilist kõne- ja kirjaviisi ainuõigena tarvitusel näha tundub praegu seda teravamalt ja nõudvamalt, mida laiema maa kultuuri edenemisel möödaminematud võõrakeelsed oskussõnad ja kosmopoliidilised kultuurisõnad oma alla võtavad. Asjast on

1) Kirjutuse tegija võõrakeeliste sõnade kirjutuseviis jääb muutmata.
Toim.

juba ammu siin seal juttu olnud, pea alati on arvustuste lõpul tähendatud võõrakeeliste sõnade õigekirjutuse oskamatumust ja ettetulnud ebatasasusi, hoiatud vormide valesi tarvitamise eest, ilma et siiski seal juures teise vormi edu oleks põhjendatud. Ka meie keelekongressid ei ole küsimusest mööda pääsnud, olgugi et nii kardinaalist asja oleks tahtnud suurema asjaarmastusega käsitatuna näha. Mis muuks kui vaieldava ja valusa küsimuse liig hoole-tuma kohtlemise tunnismärgiks on need kaks 31. mai 1911. aasta õigekirja korraldamise koosoleku protokoll, üks „Eesti Kirj.“ VIII. numbris 1911 hra V. Grünthali poolt, teine „Eesti Kodu“ kalendris hra J. Veski poolt (v. lhk. 140—141), mis teine teisele vastu räägivad.

V. Grünthal tõlgitseb koosoleku otsusi: nõutakse „pikki täishäälikuid (võõrakeelistes sõnades) ainult esimeses silbis kahekordselt märkida, siis gaas, daatum jne., järgmistes silpides üksi siis, kui silp lahtine on, niimoodi idee, palee, büroo jne. J. Veski: „Et laenusõnu eestilaadilise-maks muuta, tulevad pikad täishäälikud kahekordselt kirju-tada, iseäranis esimeses sõnasilbis (loogika, eepos, tüüp) ja niisama ka viimases lahtises silbis (näit. palee, büroo, allee).“ Kui V. Grünthali seletusi õigeks arvata, siis tuleks kirjutada: ideede, paleede, konjugeerima. Kui J. Veski omi, siis: idede, palede, konjurgerima. Kuidas seda kõike mõista? Pealegi kirjutab V. G. kategooriliselt: „ainult esimeses silbis... järgmistes üksi siis...“, kuna J. V.: „iseäranis esimeses“ jne. Nii on lugu vastuvõetud otsustega, millel kirjutamise kohta kahtlemata suur mõju on. Kuid veel suurem järjekindlusetus, pea täieline anar-hia võõrakeeliste sõnade kirjutamises valitseb meie kirjan-duses. Tahtmised ühtlusele jõuda, tähendused vigade peale, ettepanekud on ikkagi kõikuvad olnud, ja nad on alati tehtud poolarglikult, ilma kindimuse ja ilma agresjoonita.

Kindla tunnistuse täielise anarhia üle, mis meie kir-janduses õigekeelsuse alal valitseb, annavad juhtumisi „Eesti Kirjandusest“ ja „Noor Eestist“ väljakirjutatud sõnad, s. o. ajakirjadest, mis keeleliselt küll kõige suurema hooli-kuse, puhtuse ja järjekindluse peale pretendeerivad. Tar-betu oleks neid siin ette tuua. Ei ole küllalt sellest, et ühes raamatus mitmete autorite mõjul ühte ja sedasama sõna eriliselt kirjutatuna silmad, veel enam, üks ja see-sama sõna samalt autorilt erineb õigekirjutuse poolest ühel leheküljelgi.

Küsimust suurendab veel see asjaolu, et ebakindlad ollakse mitte üksi õigekirjutuses, vaid enamgi veel sõna

lõppude tarvitamises ja käänamises. Siinkohal mõtlen võõrakeeliste sõnade õigekeelsuse valdkonnast mõnda külge puudutada, enne muud, mis ortograafiasse puutub, ühes sellega mõningaid ettepanekuid tehes.

Pärisnimede kirjutamises on meil teatavas mõttes üksmeel olemas, mitte ainult kongressidel vastuvõetud ja soovitatud otsustes, vaid ka kirjanduses, kui sealt sagedaste ettetulevad, vististe küll ebatahalised kõrvalekaldumised maha arvata; ja seda loomulikku teed, mida siin on hakatud käima, oleks asjata kõrvale juhtida. Nimelt on kahtlusi tekkinud selle senise kirjaviisi kohta, mille järel Ladina tähestikuga keeltest võetud pärisnimed nii kirjutada tuleks, nagu nad seal kirjutatakse, kust nad võetud on (Goethe, Bordeaux, Aix), teistest keeltest võetud pärisnimed aga üleüldiste seaduste järel transkribeerida tuleks. On arvamised avaldatud, et parem oleks võõraid pärisnimesid nende hääldamise järel kirjutada, seda esiteks sellepärast, et suurem osa meie ajakirjandust omade teadete jaoks venekeelsid allikaid tarvitavat ja et seal nimed enam vähem Vene keele kohaselt ja ka teatavani määrani foneetiliselt ümber töötatakse, siis olevat ühtlasi väga praktilik ka Eesti keeles selle järel kirjutada, ilma et tarvis läheks igasugustest entsüklopeediatest sõna alguskeeles kirjutamist järele vaadata. Teiseks, võib öelda, õpib publikum võõraid nimesid õigete lugema, kuna nüüd selle vastu sagedaste ajalehtede lugejate lai ringkond võõrakeelist nime tähttähest ja seega võltsiste hääldab (Zola = tsóla, Jaurès = jaures). Mis kasu olevat ühest õigete kirjutatud sõnast, kui teda valeste loetakse?

Edasi öeldakse, et ei või küllalt sellega leppida, et Vene ja Araabia keele sõnad transkribeerimisel eestilaadiliseks tehtakse, kuna pea iga ladinakeelsel tähel eri keeles eri tähendus on ja seega Prantsuse, Saksa, Inglise jne. keelel kaugeltki mitte Ladina tähestik pole, vaid hoopis muud. Kuid need vastasargumendid olevale kirjaviisile on kergeste võidetavad.

Kõige enne ja enam tuleb seda rõhutada, et võõrakeelsed pärisnimed oma alguskeele sõnade seas eri rühma sünnitavad, mis niihästi oma otstarbe kui ka tarvitavuse poolest omadest kaaslastest erinevad. Võõrakeelsed kulturi ja oskussõnad on keelele alaliselt tarvilik element, mis alguses veidi toorena ja ebaharmonilisena olevasse keele tungib, kuid mis pärast alalise tarvitamise tõttu omad nurgelised ja teravad piirjooned kulutab ning ühisesse

keele massisse ära sulab, assimileerides selle üleüldisele laadile ja iseäraldustele. Nii laenatakse läbikäidavalt teisekeelisel rahvalt selle sõnu ja paenutatakse nad teades ehk teadmata oma keele seaduste alla, et mõne aja järel võimatuks saab neid foneetiliselt keele algupärastest sõnadest eristada. Viimane on sihiks kõigi uute võõrakeeliste laensõnade vastuvõtmisel: neil peab nende võõrast keelest kaasa toodud omapärast maha hõõrutama, nad peavad ajajooksul ikka loomulikumateks muutuma oma keele sõnade seas. See täieline assimileerimine, ühesarnaseks saamine on aga pea võimatu ja täidesaatmatu nendes sõnades, mis foneetiliselt kaugel seisvatest keeltest omandatud on, mida ka meie kultuuri sõnadest ütelda tuleb, mille suurem osa kaudselt Saksa, Vene, Prantsuse keelest on laenatud, vähem osa otseteed Ladina ja Greeka keelest: vastuvõetavad sõnad toovad enesega seesugused jooned kaasa, mis ebavõimsad on murduma või paendumata. Ja sellepärast sünnitavad need kultuuri sõnad laensõnade seas oma eri rühma, kaunis visalt omandatava elava rahvakeele poolt. Harilikkudes laensõnades avalduv tendents üleüldiselt tarvitata, igapäiseks saada ei näi pärisnimedel mitte seda võrd omane olevat: need ei pretendeeri nii palju igapäist tarvitamist ega mõtle kaugelgi keelega täieste ühte sulada. Peale selle sünnitavad nad iseäralise rühma veel sellepärast, et igal pärisnimel oma kindel, üksik nimekandja on, et nad, nõnda ütelda, omaniku külge on aheldatud, kuna selle vastu teised laensõnadest kultuuri ja oskussõnad teatavani kosmopoliidilised olevused on ja seega sellega väga hästi lepivad, et neid seal tarvitatakse, kus neil parem on olla (ubi bene, ibi patria).

Et meie ajalehed pärisnimed suurelt osalt Vene lehtedest saavad ja et teadmatutes nii mõnigi nimi moonutatuna kirjutatakse, on halb nähtus küll, kuid seda halbust lasta edasi minna ja veel enam teda otse kriteeriumiks tõsta õigekirjutuses, on veel pahem. Vene keel transkribeerib võõrad nimed muidugi oma materjaliga, ja see materjal on ikkagi puuduline, nagu iga teise keele materjal teise keelega võrreldes puuduline on. Nii töötab ka iga sealt võetud pärisnimi võõriti hääldataks ja seega kirjutatuks saada. Või kui õige hääldus ja selle järel ka õige kirjutus enese tahaks maksuma panna, siis tuleks ikkagi teada, kuidas laenatav sõna alguskeeles kõlaks ja seega ka, kuidas ta välja näeks.

Teine vastasargument, nagu harjuks publikum pärisnime võõriti lugema, on niisama ülesaadav. On ju küll

õigus, et rahvas sagedaste sõna võõriti hääldab, kui õige hääldus klamrites pole juure lisatud, kuid see paha on ikkagi parem, kui et meie Vene keele Gere järel Hõöte või Gete kirjutaks: esimesel korral võime veel aru saada, mis on tahetud öelda, viimasel kaugeltki mitte.

Juba see võimatu segadus, mis kindlaste kaasa tuleb, kui võõrakeelsid pärisnimesid nii hakatakse kirjutama, nagu neid hääldatakse, annab olevale kirjaviisile eesõiguse. Teatakse ju palju enam mõne pärisnime väljanägemist kui hääldamist.

Erandi sünnitavad liig üleüldisteks saanud geograafilised ja ajaloolised pärisnimed (Ameerika, Room, Joosep, Berliin jne.). Teistel kordadel tuleb alati selle vastuvõetud otsuse järel käia, mis tarvilikuks peab pärisnimesid nii kirjutada, nagu nad selles keeles kirjutatakse, kust nad pärit on (välja arvatud mitte Ladina tähestikuga keeled), ja võõriti lugemise eemalhoidmiseks alati sõna õige hääldamine juure lisada.

Kuid mingem nüüd tähtsama ja vaieldavama küsimuse käsitamisele. Ma mõtlen võõraste sõnade konsonantide ning vokaalide transkriptsiooni.

Hilisemalt laenatud ja praegu laenatavad võõrakeelsed sõnad sattuvad koguni teisesuguste tingimuste sekka, kui vanasti omandatud sõnad: teiste keeltega tuttavaks saades on igalühel tung oma keelt kõrgemale astmele tõsta, mitte ainult sõnade rohkuse poolest, vaid ka mõnede häälte poolest, viimast võõraste sõnade Eesti keele toomisel. Raskelt ja ühtlasi pentsikult kõlab mõne võõrakeelse sõna f-hääliku asemel v, hv või vh. Kes ütlebki — hvilosohvia või vhilosohvia? Ei miskisugune Eesti keele oma grafemmi ei vasta f-fonemmi. Tarve oma keele mitte üksi sõnu, vaid ka häälikuid tuua, on igalpool teoks saanud. Seda tarvet peab igatahes silmas pidama, seda enam, et rahvaste ja keelte kokkupuutumine (kas või ainult raamatute kaudu) alatasa suureneb ja ühes sellega ka instinktiiviliselt tung vastuvõetavaid sõnu võõra keelde võrreldes mitte ära moonutada, vaid nende enam vähem algupärane kõla, ja välimine kujugi, alal hoida. Viimasega tulebki seda fakti seletada, et enamaste ikka Caution — kautsjoni, revolution — revolutsiooni asemel kirjutatakse, iseäranis siis kui oma keele ortograafiast aimu ei ole, või kui seda vähe teatakse.

Kui välimist sõnakuju, grafemmi, sedaviisi või teisiti võib muuta, et teda eeskujulisemaks teha, siis on teiselt-

poolt aga täieste võimatu sõna häälekujuga, fonemmi, teisen-
dada, iseäranis kui asi mõnesse i- või sch-sse puutub.

Kui viimased fonemmid uutes sõnades pea ainuõiguse
tarvitamisel on saavutanud, siis ei ole mingi põhjust neist
edudest taganeda, — ja edud nad on, vähemalt esteetili-
sestki küljest vaadates, sest et filosoofia igale meeldivamalt
kõlab kui hvilosohvia. Ma räägin sõnade foneetilisest
küljest; hoopis teine asi on, kuidas sõna õigete kirjutada,
näit. hv võib tingimisi ju ka f-fonemmi märkida. Seda
miljööd ja neid eeldusi tähele pannes, mille keskel uus
võõrast keelest võetav sõna praegusel ajal sünnib, võib
ütelda, et otse ajaloolise paratamatusega praegune inimene
on sunnitud teatavani kauguseri minema olevast Eesti keele
23 tähest ja nende kombinatsioonidest, peab keele sünni-
pärastest foneetika seadustest üle astuma, kui ta uusi sõnu
võõrast keelest võtab: seda tingib praeguse inimese vane-
mate aegade võrreldes teiste keeltega läbikäimise tõttu
teisenenud hingeelu apertseptiivilik mass. Endistel aegadel
saadi sõnast „Graf“ — krahv; oleks seesama sõna prae-
guses sõnasünnitavas vormis saadud, siis oleks ta — graaf,
vosvori asemel oleks fosfor. Ja ümberpöörduvalt praegune
„geograafia“ kõlaks endises keeles õigete saaduna: keo-
krahvia. Muidugi ei ole mingi tarvet nüüd sõnavormide
kui prohvet, parun, krahv asemel profeet, baron, graaf tar-
vitada: esimesed on nii keele juurdunud ja eestilaadiliseks
saanud, et neid pea sünnipärastena tuntakse.

Kuid lahutades hilisemalt sünnitatud ja praegu saada-
vatest sõnadest enamalt omandatud sõnu, mille kirjutamine
praegu ebakaheldav on, kerkib esile küsimine: missugune
sõna on enamalt omandatud, missugune hiljemine saadud?
Küsimus on siin väga asjakohane, sest et me viimased
kindlaste esimestest mõtleme lahutada, esimestele nende
senise kirjutuse alale jättes, viimastele uue kirjutuseviisi
katsuda kindlaks teha. Kas gips või kips? Daani või
Taani? Greeka või Kreeka? Seda demarkatsiooni joont
on muidugi võimatu absoluudiliselt tõmmata. Siiski võiks
vahetegemine kriteeriumiks ühe väga hea asjaolu võtta.
See oleks järgmine: Iga sõna, mille õigekirju-
tuses ehk häälduses kahtlus tekib, tuleb uue
kirjaviisi järel kirjutada. Eesti keelele omast
reeglit tähele pannes, mille järel b, g, d sõna alguses seista
ei või, kirjutati enamalt: Kreeka, Taani, parun, krahv.
Kuid esimesed kaks sõna kirjutatakse kes teab sagedaminegi
Greeka, Daani. Igatahes nende kirjutus on teine kui teine.
Ja niisuguste sõnade kohta tuleks nimetatud soov tingi-

mata maksvusele tõsta; nii siis Greeka, gips, brongs jne. See tarvitamise juures väga praktilik reegel aitaks meid seni valitsevast ebamäärusest enam-vähem välja.

Läheme üksikute häälikute transkriptsjoonini. Enne aga märgime üleüldised printsiibid ära, mille järel käima saame ja mis selle või teise tähevormi vastuvõtmise tingivad, et niiviisi ühelhoobil seda ära ütelda, mis muidu eraldi iga üksiku tähe juures peatades oleks pidanud ütleva. Need on:

1. Keele sünnipärane iselaad. Vastuvõetav keele element olgu niisugune või saagu niisuguseks, et ta mitte võõrana ei tunduks ja seda niihästi foneetikas kui graafikas. Kuid, nagu öeldud, ei võida seda kriteeriumi ilma väljavõteteta, ilma kitsendusteta vastu võtta: seda tingivad mitmed meieaegsed keelepsüholoogia seadused. Need erandid oleksid: mõnede uute häälikute, nagu f, kurgu h jne., vastuvõtmine oma keele; sellest hääldamisest olenev mõne uue grafemmi vastuvõtmine; foneetiliselt teatavani määrani sõnale algupärase kuju jätmine, et sellega sõna mitte liig veidralt või naeruvääriliselt ei tunduks. Neid kitsendusi ja teisi tarbelisi kõrvalekaldumisi tähele pannes võib öelda:

Teiste tingimuste ühesugused olles on vastuvõetavam see võõra keele element, mis Eesti keele sünnipärase iselaadiga kõige enam harmoneerib.

2. Kõige valjem järjekindlus. Seda niihästi foneetikas, kui graafikas. Selle puudus on, mis meid kõige enam anarhiasse heidab, mis kõige enam takistab kõigiti puhta, ilusa, plastilise keele väljatöötamist. Iseäralise rõhuga tuleb järjekindlust õigekirjutuse alal taotada, nagu pikkade vokaalide kirjutamisel, millest allpool pikemalt juttu tuleb. Nii siis: Teiste tingimuste ühesugusteks jäädes, on vastuvõetavam see keele vorm, mis järjekindlusega mõnda keeleseadust teostab. Mujal oleks asjata olnud seda järjekindlust meeletuleta: ta on ju iseenesest arusaadav ja eelduseks igale keeleseadusele. Meil aga on ta kõige suuremaks tõkkeks, meil, kus juhus näib valitsevat kõige suuremat seadusepärasust nõudvates kohtades. Kui palju on neid, kelle sulg tõrgub kirjutamast niisugusid vale vormisid kui kultura (või kultur), traditsion — ainuõige kultuuri ja traditsiooni asemel? Kus on järjekindlus, kui ühepikkuste täishäälikutega sõnu kuld-uur ja kultuur kahesuguselt kirjutatakse (kuld-uur, kultur)?

3. Vastuvõetud otsused ja sõnakuju tarvitamine. Ei võida küll kindlustatud olla õige sõna vormi tarvitamisest, kui keelekongressid selle on vastu võtnud ja laialiseks tarvitamiseks soovitanud. Ometi ei või selles asjas ka tähelepanemata olla. Vastuvõetud otsused on ikkagi enam-vähem jõulised ja võimsad keele arenemise peale tüütavalt mõjuma, nende peale vaadatakse kui vääramatute seaduste peale; vähemalt peaks see nii olema.

Nii võiks öelda: Teiste tingimuste tasakaalus olles, on vastuvõetavam see sõnavorm, mis juba tarvitusel on ja mida keelekongress soovitavaks on arvanud. Iseäranis kaaluvaks peab lugema ennemine omandatud sõnade senist kirjutust (krahv, prohvet), mille kohta eelpool lausuti.

Kuna nimetatud reeglid niihästi graafika kui foneetika piirkonda kuuluvad, peame veel eraldi rõhutama mõnda sõnade kirjutuses väga tähtist, silmaspeetavat asjaolu. On ju foneetika ja graafika vahel suur vahe. Mõne keele foneetik võib väga ligidane olla teise keele foneetikale, kuna graafik hoopis teine on, kus juures graafika all mitte ainult sõnade välimist, kirjalist kuju ei tule arvata, vaid veel enam vahekordi sõna kuuldava osa ja kirjutatava osa vahel.

Üht fonemmi võidakse mitmeti kirjutada ja ümberpöörduvalt mitmesuguste olude tingitud võidakse üht grafemmi mitmeti lugeda. Oieti on foneetiline kirjutuseviis täieste võimatu asi. Ainult enamast või vähemast ligidalolemisest foneetilisele kirjaviisile võib juttu olla. Igale keelele on omad iseäraldused selle juures. Ja sellega, siin kohal Eesti keele iseäraldustega, tuleb rehkendada. Kui juba olemas on üks fonemm, mida tarvis on kirjutada, siis tuleb just selle kirjutuses neid reeglid tähele panna, mis Eesti keeles maksvad on ühe fonemmi ja grafemmi vastastik-vahekordades. Nii näit. on lugu x-ga, mis ks-na hääldatakse. Seda häälikut Eesti keele üle tuues, tuleb enne muud ta kõlaline kuju vastu võtta; kui see tehtud on, siis tuleb Eesti keelest vastavaid tähti otsida, mille abil see häälik täieste edasi antaks. See on olemas — nimelt ks. Siis ei ole ka ühtki põhjust meilt nõuda, et see häälik teisiti, näit x-na tuleks kirjutada. Ka x-i lühem kuju ei tähenda siin mitte midagi, sest x-i mõnes sõnas tarvitades peab järjekindlalt igas teises Eesti sõnas x-ks asemel kirjutatama. Ainult võõrakeelistes sõnades seda tarvitada — oleks ilma põhjata ja ainult tinglik. Peab tähele panema, et võõrakeelse sõna

Eesti keele toomises kõige pealt sõna foneetilise kujuga tegemist tuleb teha. See kuidas sõna võõras keeles kirjutatakse, on täieste kõrvaline asi. Mitte siis graafikast — graafikani. Vaid foneetikast graafikani.

Peale selle mängib, kuigi mitte tähtist osa, sõna kirjakuju hõlpus tarvitamises ja ka harjumus, mis näit. võib takistada š vastu võtmast sch asemel. Kuid neist võib üle saada, nad ei ole nii mõõduandvad tegurid.

Võtame nüüd üksikud häälikud harutusele.

F, ph. Kuna enamalt selle fonemmi asemel v (vürst) või hv (krahv) või p (papp) oli, on nüüd üleüldiseks saanud seda häälikut f - na hääldada ja kirjutada. F - grafemmi vastuvõtmine Eesti keele tähestikku on tarvilik. Ükski teine täht ega tähtede kombinatsioon ei suuda f - i edasi anda.

Ph Eesti keeles f asemel tuleb täieste välja tõrjuda juba nimetatud põhjustel: võõra keele graafik ei või põrmugi Eesti keele graafika peale mõju avaldada. Nii siis ainult f: filoloog, fotograafia, arf jne. Selle järel tuleb ka pf, pph asemel alati ainult pf kirjutada. Näit.: Sapfo.

B. Ennemalt täitis silbi alguses b aset p ja seda enne muud foneetikas. Uuemates sõnades tuleks ainult b tarvitusele võtta; nii: baromeeter, buljong, brongs.

H. Meie oma h - l on 3 tähendust: 1) ta on hoopis kuulmata või õige vähe kuuldav (harilikult sõna hakatuses), 2) keskmise tugevusega (rahu, lehe, vahe), 3) „kõva“ (vahitima, õhk). Kõva kurgu „h“ puudub, nii et selle hääliku vastuvõtmisel Eesti keele ka uus täht peaks juure võtma või vanale tähele uus tähendus juure lisatama. Kes teab, viimane oleks vahest soovitamangi, iseäranis praegu, kus h kindel tähendus välja kujunenud pole, kus näit. kahtlane on, kas hääldada sõnas „psühologia“ h tugevaste või hariliku h - n a. Võõrakeelne ch loetakse teatavates juhtumistes k - na välja ja siis ei võiks Eesti keeles miskit muud ch asemel seista kui „k“ (chrom — kroom). Seda ka seal, kus Vene keeles „x“ on alal püsinud (karakter, kroonik). Viimast iseäranis sõna algul. Nii siis tuleks meie h tähendus vähe laiendada, temale kolmanda järgu kõvadus ka vokaalide vahel lubada. Nii siis: „kõva h + konson. võõr. sön. = K + kons. Eesti k. sön. (kroom, kloor, Kristus). Kons. + „kõva“ h = kons. + h (arhitektuur, Bakhus).

Sõna algul tugeva h või ch (-k) asemel k tarvitada (kaliif, kaan (хан), kaoss, karakter). Iseenesest arusaadav on, et tingimata ennast hoida tuleks „g“ tarvitamise eest

„h“ asemel pea ainult neis sõnades, millel Greeka keeles raske hingamise märk ees on ('). Nii hüpnos — mitte gipnos!

G sõna algul ja sees tuleb uutes sõnades ja ka n. n. „kahtlastes“ (v. eespool) g-na transkribeerida: Greeka, gips, gramm.

Th on suures hulgas keeltes anakronismus: praegu ei loeta h-d enam t järel välja. Ja mis otstarve on üldse sellel h-l t järel vähemalt meie keeles, kus teatavani määrani foneetiline kirjaviis maksvusel on. Olgu peale et th-l omal ajal teine tähendus oli kui praegu, on ta siiski paljudes keeltes alal hoidunud, peaasjalikult sellepärast, et kirjutuseviis ikka konservatiivsem, aeglasema edenemisega on kui hääldamine. Ja ons siis Eesti keelel tarvis th-d ainult selle ainsa põhjuse pärast alal hoida, et näidata võida, missugune täht vanasti selles või teises sõnas kord oli? Nii tuleks täieste hukka mõista ja kirja-keelest välja hurjutada iga sõna, kus mitte t — th asemel ei ole, kui keegi veel kirjutab: theoretiker, ästheetik, rhytmus jne. Neilsamadel põhjustel on tarvis välja ajada sõnad rhytmus, rhum, rheumatismus — ainuõigete rütmus, rumm, reumatismus asemel.

D-sõna algusel uuemates sõnades ikkagi „d“ abil kirjutada (Daani jne.)

Š, ш märkimiseks on keelekongressil soovitatud „sch“, millel küll omad väikesed halbused on: esiteks on ta pikk ja selle poolest oleks kohasem š, mille vastu aga vahest trükikojad ning peaasjalikult harjumus on, teiseks on temagi Saksa keeles ainult tinglik grafemm ja mitte sugugi täht-tähelt välja loetav. Kuid nende ebakülgedega tuleb rahule jääda: paremat ei leidu ja ta on praegu pea ainukesena läbi viidud, kui maha arvata need üksikud juhtumised, mil ta vist hooletumalt sh abil on transkribeeritud. Viimane täht on ž, ж aset täitev. Ka sel märgil on omad vead. Sõna „sheem“ näit. võib kahte moodi hääldada. Kuid sellest on siiski hõlpus üle saada.

Nii siis: sch = ш, sch, š, sh = ж, j, g, ž; Schabloon, shanr, loosh, shest jne. Kuid č, ч? Järjekindel oleks selle märkimiseks „tsch“ olnud, kuid sellest pikast tähtede kogust võib hõlpsaste c välja jääda, ilma et selle läbi midagi kaotaks; nii on seda pea ainumana ka tarvitatud ja üsna õigusega, sest kogutähes tsh võib sh vaevalt ž tähendust omada: foneetiliselt on kombinatsioon tž peaaegu võimatu.

Õeldus käib ka šč, ш kohta, - mida küll õige oleks schtsch - na kirjutada, kuid mis lühema shtsh läbi midagi ei kaota. Nii: Shtshedrin.

C, z, ц, k, з hääldamine on vaieldavam kui kirjutamine. Vene з ja vastav Saksa ning Prantsuse z tuleks Eesti keeles s abil transkribeerida ja heledalt hääldada, olgugi et suur osa neid sõnu Greeka ζ juure tagasi viidavad on. Kuid sõnad kui sooloogia, seniit, horisont, kus s umbes Vene з - na kõlab, on foneetiliselt kui ka kirjutatult palju maitselisemad kui dsoloogia või tsooloogia jne. Nii tuleks „s“-le üks tähendus juure, nimelt Vene з - kõla.

Et Ladina c e, i, y, oe, ae ees nüüd on harjutud üleüldiselt ts - na hääldama ja ühes sellega nii seda tähte ka Ladina keelest tuletatud sõnadēs, siis peaks küll igalpool c asemel e, i, ü, ä, ö ees ts tarvitusele võtma. Seda sama Greeka k - ga vastavates kohtades. Nii siis: konfistseerima, tsüpress, Tsentaurus, tsüklus, stseen.

X = ks; gs = gs (brongs); qu = kv (kvantiteet); gu = gv (lingvistik); n (nasaalne) = ng, n (nüanss, buljong, salong). Viimased on eelpoolistest seletustest selged.

Nagu juba nimetasin, on võõrakeelse sõna laenamise foneetik kõige tähtsam. Mitte kirjutatud sõna, vaid räägitud sõna tuleb Eesti keele tuua. Ja sõna kõla tuleb katsuda Eesti keele kirjutamise elementidega kinni püüda: tuleb tähele panna Eesti keele kirjutuseviisi. Nii peab ka topelt kaashäälikuid (dd, ll, mm, bb jne.) ainult siis topelt kirjutama, kui seda hääldamine nõuab. Täieste ükskõik on sõna alguskeeles välja nägemine. Nii siis: ekstaas (ehk küll alussõna morfoloogiat arvesse võttes õigem oleks eksstaas), transkribeerima pro: transsk. . ., biljon, misjon (nagu „asja“) pro: mission, komisjon, opositsioon (mitte oppositsioon). Seesama maksab ka vokaalide kohta; nii: pretendeerima (pro: prätendeerima), preesens (pro: präsens). Õieti on vokaalide kirjutamine segasem kui konsonantide oma. Peatame siin enne muud mõne Vene vokaali transkriptsiooni kohal.

Paneme siia mõne hääliku kirjutamise üles, mille juures vaielusi ei või olla: „я“ = ja, jä (Vjätka, Vjätsheslav); „ю“ = ju (Jurjev, Rjuurik); ë = jo (Solovjov). Takistus teeb Vene „e“. Et sellel fonemmil vastavat Eesti grafemmi ei ole, siis tuleb muidugi see häälik kuidagi teiste märkide abil ära tähendada: je, e. Aga kunas tarvitada esimest, kunas teist? Miks kirjutatakse sagedaste Turgenjev ja mitte Turgenjev? Kahtlemata on siin järjekindlusetusega tegemist. Järjekindlalt ja täie õigusega kirjutatakse „j“

seal, kus see eraldi kuulda on ja mitte „e“ peenendajana. Sellega tuleks rehkendada ja „je“ Vene „e“ asemel ainult seal kirjutada, kus seda teravalt kuulatakse hääldavat. Nii: Pleshtshejev, Turgenev, Lermontov.

Y. Et võõrakeeliste sõnade „y“ suurelt osalt ü hääliku juure vanades keeltes tagasi viidav on ja ka näituseks Saksa keeles ü-na hääldatakse, siis oleks kohasem Eesti keeleski alati ü-d tarvitada, mitte i-d Vene eeskujul. Viimasel ei ole tarvitamiseks ühtki põhja all. Vene ü-d ei ole, ja Vene keel on olnud sunnitud seda häälikut oma aabitsa tähtede varal kuidagi viisi välja ütlema ja ümber moonutama. Mis tarvis siis seda puuduliku hääldusega keelest omandada, mis tarvis Vene hädapärast „i“-d sel juhtumisel sisse tuua? Nii tuleb järjekindlalt y asemel ü hääldada ja kirjutada (välja arvatud mõned sõnad nagu tsilinder ning y + vokaal, mis = j + vokaal: yacht = jaht). Siis: hüpnos, analüüs, sümfoonia (mitte sim- või sinfonia, mida viimast alati leheveergudelt leiad; nf — on ju raskem lugeda kui mf, mistarvis seesugune italismus?), lüürik (mitte liirika!).

Samu printsiipisid arvesse võttes, mis eelpool selle või teise sõnakuju vastuvõtmise tingisid või selles mõõduandvad olid, tulevad ka niisugused sõnad, kui kvantitat, ästhetik hukka mõista ainuõigete kvantiteet, esteetik asemel.

Möödamannes tähendan vastu- ja tarvitusele võetud häälekujude peale: Prantsuse oi-ua (ekspluateerima, burshua), eau-oo (büroo, Bordoo).

Enam tuleb peatada i, j kirjutamise kohal.

Mõnede võõrakeeliste sõnade kirjutamisel on vähe tähele pandud seda Eesti keele seadust, mille järel vokaali ees silbi algul j kirjutatakse, mitte i, pigemine võõrakeelne sõna on Saksa mõjul teistmoodi kirjutatud, kui seda Eesti keele omad seadused oleks nõudnud. Sagedaste juhtud nägema komisjon, billion, milliard, billiard jne. Viimased kolm sõna on kolmesilbised, aga kirjutus teeb nad pikemaks. Ja veel enam, meil on nagu lahtisaamatuks kombeks saanud lõppu tion — tsion abil kirjutada, millel pea-aegu ühtki viisakat põhjust ei ole. Muidugi seesugused 2-silbised sõnad, kui oksjon, kautsjon näed küll enamaste õigete kirjutatud olevat, kuna 3-silbistes pea — ion lõppu on pandud ja seega sõna 4-silbiseks tehtud, s. o. tas peaks neli silpi välja loetama, kuid see ei sünni siiski. Kirjutatakse traditsion õige traditsiooni asemel ja ollakse niisuguse kirjutusega täieste nõus, ei kaheldagi ta õigeolemise juures. Kuid loetagu sõna tähelepanelikult ette, siis kuulatakse 3

silpi, mitte 4, s. o. tra-dits-joon, mitte tra-dit-si-on. Sama-sugune lugu on 5-silbiste sõnadega, mis asjata 6-silbisteks laiali tõmmatakse: 5-silbiselt hääldatava müstifikatsiooni asemel kirjutatakse 6-silbiline müs-ti-fi-kat-si-on. Ei või kahtlust olla, et see sõna 5-silbiline on ja seega j-ga kirjutada tuleb. Niisama tuleb „j“ „i“ asemel tarvitusele võtta teistes sõnades, kus analoogilised nähtused ette tulevad: familjäärne, premjäär jne. (aga: foobia, keemia jne., kus selgeste kolm silpi kuulda on).

Nii tuleks nimetatud juhtumistel ainult „j“ kirjutada, nagu seda V. Grünthal seal on hakanud tegema, kus ta ortograafiat toimetus muutnud ei ole. Esmalt paistab „j“ küll vähe võõralt, aga harjudes näib ta palju ilusam, harmoonilisem, eestilisem olevat, kui praegu tarvitusel olev „i“.

Sekeldusi ja kahtlemisi võivad 4- ja 6-silbised sõnad ette tuua, seesugused kui: revolutsioon, konstitutsioon. Selle kirjutuse vastu võidakse järgmist ütelda: 4- ja 6-silbised sõnad, mis -jooni'ga lõppevad, on palju raskemad hääldada, kui neetsamad sõnad, milledes „j“ asemel „i“ on ja mis nii 5- ja 7-silbisteks on saanud; revolutsion (või — oon) kergem kui revolutsioon, sest et viimases sõnas viimane silp korruga järsku käänaku teeb ja disharmonia loob. Sõna pikemalt välja lugedes paistab see tõeste nii olevat. Re-vo-lut-si-o(o)n on hõlpsam lugeda kui re-vo-luts-joon, sest et esimene tavalises Eesti sõna rütmuses käib (⊥ — ⊥ — ⊥), kuna teine võõras näib olevat (⊥ — — ⊥). Et aga harilik kõnekeel, elav rahvakeel ka siin meelega sõna pikendamisest ja seega „i“ tarvitamisest eemale hoiab, näitab seegi asjaolu, et lihtrahvas, kelle keeletundmine loomulik, iseteadvuseta, segamata ja seega puhas on, pea alati sarnasid sõnu nii hääldab: révolútsjon, kónstitútsjon. Teiselt poolt peame „j“ kasuks siingi seda tähendama, et mitte kõik Eesti sõnad ⊥ — rütmuse alla ei käi: suur hulk hiljemine sünnitatud sõnu, niisama ka hulk liitsõnu ei käi hariliku rõhutuse alla (näit.: kõlblikkus, halastamatus, liitsõna, kaaselanik). Nii ei ole ka põhjust sõnu kui „revolutsioon“ sugugi ebahääldavateks arvata. Pealegi, ja see on peaasi, loetakse see sõna ikkagi 4-silbisena välja: re-vo-luts-joon, mitte re-vo-lut-si-on. Eelpool leidsime 2-, 3-, 5-, 7-silbistes sõnades loomuliku ja otstarbelikuma olevat lõpu -tsion asemel -tsioon kirjutada. Ja seda vastu võttes, ei ole need foneetilised asjaolud, mis ette võidakse tuua „i“ abil kirjutamise poolt 4-, 6-silbistes sõnades, küllalt nii rasked, et nad üleskaaluksid selle segaduse, mis enesega

see kirjutuseviis kaasa tooks, mille järel muist sõnu -tsioon, muist -tsjoon abil kirjutada tuleks. Ja segadused ei või olla tulemata: sest kuidas tuleks selle järel kirjutada reaktsjoon, reaktsjonäär, ekspluatatsjoon, dekompositsjoon? Selleks peaks igakord sõrmedel üles lugema, mitmesilbiline sõna on.

Nii peaks küll kirjaviis, mille järel lõpp -tsioon alat „j“ abil tuleks kirjutada, kõigutamata olema. Ainult järjekindlalt läbi viia!

Seesama maksab ka teiste sellelaadiliste sõnade kohta (interjöö, miljöö, familjäärne).

Kõige suuremad kõikumised võõrakeeliste sõnade kirjutamisel tulevad pikkade vokaalide juures ette. Lubatagu kohe alguses väide ette tuua, millele allpool tõendused, alused juure toon. Iga teises ehk kolmandas pikkuse järgus olev vokaal tuleb Eesti keeles kahekordselt kirjutada, hoolimata sellest, kas ta rõhutatud on või mitte. Kui vokaali hääldamine kõikuv on 1-se ja 2-se pikkuse järgu vahel, või kuiteda nii kui teisiti hääldatakse, siis võib teda ühekordselt kirjutada. Nii 1) vokaal, psüholoogia, sooloogia, konstitutsjoon, kultuur; 2) kommisjon, materjal.

Löödagu lahti mõni õigekeelsuse järjekindlust ja puhust pretendeeriv raamat: ei jää silmamata kõikumised hääliku mitmeti kirjutamises (muusik, lürük, epos, roman, romaan, drama, draama).

Miks on keelekongressidel soovitatud esimeses silbis pikka vokaali järjekindlusega kahekordselt kirjutada ja mitte igalpool? Võib olla sellepärast, et Eesti keele sõnades ainult esimesed silbid pikad on. Kuid siis on tähelepanemata jäänud liitsõnad (maanteedel, liitlause), ning puhas-eestilised hüüdsõnad (uperkuuti, tohoo jne.), kus see pikk vokaal mitte ei tarvitse esimeses silbis ette tulla ja ta siiski kahekordselt kirjutatakse. Või kardetakse sõna liig pikka kuju? Kuid miks ei olda siis järjekindlad ja ei kirjutata kõik teises ja kolmandas pikkuse järgus olevad vokaalid ühekordselt? Igatahes on siin jälle järjekindlusetusega tegemist. Meil on tahetud hääliku 3-t järku isegi 3 tähega kujutada („kääridi“) või 3 järgu märkimiseks tähti sõrendada, miks kirjutatakse alatasa „reaktsjonäride“ ühe ä - ga (võrdle sama pikalt välja loetava „kääridega“), mutatsjonisid ühe o - ga (võrdle: „joonesid, toonisid“). On ju need ä - d ja o - d kolmandas pikkuse järgus. Oldagu siis järjekindlad ja kirjutatagu ka: risted, vinavat! Miks kirjuta-

takse „tähti veerima“ kahe e-ga ja tätoverima ühega? Seda kõike peab jälle seletama vale harjumusega ja teadvuseta kirjutamisega võõrakeeliste sõnade kirjakuju järel. Kuid eestikeelistes sõnades — olgu nad laenatud või mitte — peab Eesti keele õigekirjutus maksma. Vaja ainult alati õige sõnakuju hääks kiita ja viibimata vale kuju kirjandusest välja hurjutada.

Kui tahetakse laensõnu eestistada, täieste alalisteks tarvitavateks sõnadeks muuta, nii et nad oma kuju poolest Eesti keele apertseptiivilise massiga nägemata ühte sulaksid, siis tuleks igalpool ja igal ajal ainuõigetena kirjutada: konjugeerima, intonatsjoon, sümfoonia, probleem, kultuur, etüüd, progresjoon, printsii, Euroopa, advokaat, psühholoogiline jne. jne.

Kas võib loota niisuguste ainuõigete vormide vastuvõtmist? Vähemalt hoolimata ja kindimusega tuleks seesugusid vormisid tarvitada ning ergutada nende laiali lagunemist. Selle järjekindluse poolest on vanema aja kirjanikud hoopis eeskujulisemad, harva kõiguvad nad nende sõnade õigete kirjutamise eest ja ei pörka sugugi tagasi kirjutamast pikemat kuid eestilaadilisemat sõnakuju.

J. Semper.

Surnute austus.

Elu lõppemine on looduseinimesele alati midagi seesugust olnud, mida ta mõistus ei ole suutnud seletada lihtsasti, loomulikkude põhjustega. Niisama kui kogu elu, enne kõike, selle saamist on arvatud jumalusest põlvenevat, niisama on ka seda sügavasti mõjuvat muutust, mis surm enesega toob, vaadeldud isesuguse salapärase kartusega. Sügavamini mõtlemata tundub inimese meelest, võiks ütelda, võimatumalt uskuda, et elu, milles näikse olevat midagi üliloomulikku, müstilist, võiks lõppeda olemast; et see mina, mis ta eneses tunneb, võiks korra raugeda; kõik see kõneleb elu sisemiste sundide vastu. Niimoodi on inimesel peaaegu äravõitmata sundus oletada mingi teine maailm, kus olemus, hing, mingi salapärasuse õhkkonnas jätkaks olemasolemist, samalaadilist kui maa-pealses elus. See on nii üleüldisinimlik, peaaegu kõigipäigune. Usutakse: kui küll keha, elu nähtav kate, mädaneb, nähtus, mille tähelepanemiseks loodus ise juhtumisi

pakub, siis ei või ometi hing, elu salapärasuse kandja hävida. Sellepoolest näitavad peaaegu kõik usud ühised olevat, olgu see kristlik monoteismus, ainujumalus, või alaastmeliste metsrahvaste arenemata kultus. Haruldased on need juhtumised, kus nii kaugele on jõutud, kui buddhalaste käsitus elu lõppemisest, nirvāna, milles iga elulise avalduse kustumine on samane täielise õnsuse mõistega. Sõna hing, kuidas teada, tähendab enamates keeltes, kui mitte kõigis, sama kui (hinge) auru, õhku, ja on elu nähtavana ilmutusena; võrreldagu samuti kõnekäändusid ta heitis hinge, ta on hinges, ta jäi hinge jne. Huvitav, Ungari keeli on lélek hing samast algtüvest kui meie leil, võrdl. rahvaluules ettetulevat Looja leii. Ja et hingamine surma tulekul lõpeb, võidakse hõlpsasti aru saada põhjus seesuguste mõistete arenemiseks. Muidu ei näi aga küsimus, kas jäävad kehad tulevases elus alale, või muutuvad nad oma olemuse poolest, kõikipidi selge olevat. Teistes juhtumistes näitab, nagu lõpetaks keha olemast selle elu osalisena, mis hauataguses maailmas jätkub, teiselt poolt — ja see on palju sagedam — võiks sellevastast oletada, kuna surnuid arvati kõike seda tarvitsevat, mis maa pealgi, siis söövat, joovat jne.

Surnute austamist võib kõigile rahvastele ühiseks nähtuseks pidada, ja uskudele, ka seal, kus sellest nüüd vaevalt on jälgi järele jäänud. See ongi hõlpsasti käsitatav, sest põhjused, mis manalaste kummardamise on juhutanud, on nii üleüldisinimlikku laadi ja selles määras paigast ja ajast rippumata, et need kergesti iseenesest igas, olgu missuguseks ühiskonnaks tahes liitunud inimeste kogus on võinud areneda. Teiselt poolt on olnud mõju avaldamas need tunded, mis sugulased ja omaksed surnuga ühendasid, ühte kuulumise tunded, teiselt poolt jälle see kartuse segane austus, mis teadmine koolja minekust kuhugi nägemata ja teadmata maailma omane oli äratama juba iseenesest üliloomulise poole kalduvas inimeses. See kartus, kuigi mitte ühte moodi, võis end avaldada niisama hästi haritud seltskonna keskel kui metsrahva algelises ühiskonnas. Pääle selle tuleb meeles pidada, et surnud, nägemata salapärasestse piiridesse muutes, võisid hõlpsasti üliloomulisi omadusi omandada maa peale jäänute silmis, selle ligipääsmatuse tõttu, mis nüüd neid ümbritsema hakkas, seda enam, kui surnut maalises elus, võib olla, pereisana juba mingi sügava kartusega oli ümbritsetud. Ja surnud arvati mõjuda võivat omaste õnne ja õnnetuse kohta, seda mööda, kuidas nende vastu oldi. Viimati nime-

tatud asjaolu on omast kohast asja selleks annud, et manalasi lepitama ja enese poole pööрма hakati, ohvritega.

Eelmisest saab jutt peaaesjalikult eestlastes olema.

Juba hinge vaakudes pidi surija, eestlaste arvamist mööda, pikile õlile asetatama; sellest arvati hõlbustust olevat, hinge minekul; sagedasti avati ukсед ja aknad. Surma järel pesti koolja, pärast pandi isesugusele lauale ja mähiti mähetesse; sagedasti tarvitati suririieteks pühapäist ülikonda, naistele anti peale selle põll ja tanu. Rist tehti pihlakast, kui võimalik, ja asetati kirstu, siis kui koolja oli pestud. KIRST püüti nii pea kui võimalik surma järel valmis saada. Surnut kirstu pannes seati pihlakane rist puusärgi kaanele, kõik selles usus, et vana Sarvik muidu oleks võinud koolja ära viia. Kogu aja, mis koolja kodu oli, pidi vagusi oldama. Ei olnud luba tööd teha, vahest kogu külaski, kus surm sattus olema. Ei tohtinud siis hiilgavaid ehteid kanda, isegi sõled ja peeglid pidi kummuli käändma, et surnu ei satuks nendesse vaatama. Naesed lõikasisid juuksed mehe surma puhul, leina märgiks. Nagu enamatel rahvastel oli eestlastel kombeks pesemata olla, ei tehtud sauna, ei talus ega külas, ei tohtinud samuti tuba pühkida või riideid pesta, kui ei tahetud manalaste hingi pahandada, millest oleks võinud kõigesugust õnnetust tulla. Kõige aja, mis koolja kodu oli, samuti kui matuste aegu, ei olnud luba surnust paha kõneleda. Paar päeva ainagi peeti koolja elamisetoas, millal siis sugulased ja naabrid valvamas käisid, ööse laulusid lauldes nagu kõigis kristlikkudes mais. Vaatamas käijad panid sagedasti mingi rahatüki koolja rinnale ja selle sai pärast surnu pesija. Ka kuu-lukse komme olnud kooljalt küsida, miks ta surnud. Siis, päeva või kahe pärast, viidi surnu kuhugi vilumasse paika, tavalisest aita, selleks et ta kauemini alal hoiduks.

Mis kirstu kohta ütelda, siis teatakse see muinas-soomlastel venetaoline olnud, nagu mitmel muul rahval, muu seas skandinavlastel. Eestlastest ei teata midagi seesugust, sest et nad juba enne sakslaste maaletungimist uue matmiseviisi olid omandanud, nimelt surnukehade põletamise. Vana puusärgi nimetus kirst on kõigiti Slaavi laensõna, samuti nagu uuema puusärk -- sõna viimane osa Saksa keelest on saadud; kirst on nüüd ainult teise tähendusega kirjakeele tarvitusele jäänud, ehk ta küll nähtavasti rahva keeles puusärgi tähenduses sugugi ebatavaline ei ole.

Et kooljast üleüldse arvati, et ta elu hauataguses maailmas samasugusena jätkub, siis ei ole imetletav, et ta

seal kõigesugusid asju tarvitses; isegi söödavat ja joodavat pidi kaasa antama, ka raha. Naesele anti nõel ja lõnga, mehele kirves, et ta end, andjate sõnade järel, võiks kaitsta sakslaste vasta, sest pidi ju neidgi teises maailmas olema. Hupel teatab juhtumisi, millal oli kirstu vihtasidki pandud, ka seepi ja pääharju. Meestele kuulukse vahest piip ja tubakatki kaasa pandud. Surnu rinnale pandi väike rist. Wiedemann jutustab hobustest ja tööriistadest, mis kaasa antud.

Matuste kohta on olemas teateid juba Läti Hindrekul. Ta jutustab mõnesugustest kaebamistest ja joomistest matuste aegu, mis põletamisega sündis. Kõik sündinud more suo, nende kombe järel. Ka kõneleb ta sellest, kuidas muinaseestlased kristlaste haudu omade ohvritapmisega vaevanud — sepulcra Christianorum immolationibus suis execruerunt. Nagu näha olid peied ehk matuse-peod ohvrite, söömade ja joomadega sel ajal tavalised kogu enese algupärasuses. Pärast teatab Luce, matustel söödud ja joodud tublisti ja tehtud joomahvrid surnutele. Ohvrisöömana olnud hernekeedus lihast. Jutustatakse muu seas ka ühest juhtumisest, mille järel keegi vanamees oma ristilapse ja naabrid enese juure kutsunud ja neid söötnud, nagu pruuk nõudnud, seks et teda pärast ilma muuta milletagi oleks võidud matta. Peied kuulukse siiski hävinud 19. aastasaja algpooles. Russwurm teadaannete järel tapetud peremehe või perenaese matuste aegu mõni loom, kõige sagedamini lamma; ta lisab, kooljad oleksid võinud muidu õnne viia. Kehvad kuuluvad vähemast kuke tapnud. Vormsi ja Ruhnu rootslastest teatakse sama. Nimetatav on ka niikutsutud hinge-tänu, mis selles oli, et kirikukerjustele pidi nädal pärast matusid leiba, liha või raha almusena antama, et nad siis surnu hinge poolest paluksid. Kehvade ja varatumate nimel andsid sugulased „hinge-tänu“. Üleüldiselt on matustega ühenduses kombeks midagi veristada, seks et manalané loomi ei kahjutaks. Vahest tapeti surnu lepitamiseks kukk enne surnukeha matusepaigale viimist: siis jättis koolja järeljäänud rahule ega hakanud kodu käima. Samaks otsarbeks kallati mõnikord toop õlut või klaas viina vankri ratastele. Saaremaal kuulukse see väravate vahel sündinud. Jõhvi kihelkonnas keedeti herneid soolaga ja minekulaulu lõpus teati kulbiga herneid kirstu kaanele pandud, samuti nisuleiba; saatjatele antud viina ja leiba kirstu pealt. Saaremaal süüakse nüüdki veel mingisugust ohvrisööma matuste järel surnuaial. Enne surnukeha viimist on üleüldine söömine igalpool veel tavaline, peaaegu sunduslik.

Suriõled ja surnukeha laud kirstu järel välja ja põletati samal teel, mida koolja saatkond läks, sagedasti just teelahkmel; või need viidi kuhugi kõrvalisesse kohta. Kõigil sellel oli sama otstarve kui elajatapmine ohvrisöömaks. Siis ei tarvitsenud karta, et teisi saaks koolja järel surema. Ka heideti tuhka surnukirstu järele, nii kaugele kui võimalik. Jõhvis kuulukse veel järgmist tehtud: koju tulnud pidi käed ahju nurga vasta panema, sest siis ei tulla surm tagasi. Mitmes kohas löödi raudnaelu künnesse, vahest ukse sisse. Neist kõigist arvati see kasu olevat, et manalane kodu ei hakka käima. Enne kui kirst hauda lasti, lõi igaüks juuresolijatest kolm korda vasaku jalakannaga kirstu vasta. Sellest kombest jutustab Kreutzwald. Pahana tuntud inimest mattes külvati hauale lina-seemnid. Sama tehti siis kui surnutoojad juhtusid kukkuma. Matuste järel pesti käed sama mõttega, kui enne nimetatud juhtumisel Jõhvi kihelkonnas. Surnukeha kiriku-aeda viies ei tohitud kooljat põiki põldusid viia. Sellest arvati tulevat kahju viljakasvule.

Pääle ohvrisööma mälestati manalast Soome sugu rahvaste keskis veel sedamoodi, et surnule puid kartsiti — laastati. See komme, karsikuid teha — nii kutsuti seesugusid puid, — on muinaseestlastelgi olnud. Selle otstarbeks peeti samuti surnu takistamist koju pääsmast. Mõnikord murti ennegi noorte puude latvu, mõnikord jälle lõigati ristisid puudesse. Patkülas teatakse neid isesugusesse märkpuusse tehtud, ristikuuske, mille juures matuselistel viisiks olnud peatada. Seal joodi siis viina, hinge ülendamiseks ja patu alandamiseks. Ühtlasi lõigati puusse uusi märkisid. Kui vana see komme on, ei ole teada. Midagi samasugust leitakse ka Volga soomesugustel rahvastel.

Eespool on juttu sellest enam või vähem kristlikkude pruukidega segatud matmiseviisist olnud, kus surnukeha maha kaeveti. Aga, nagu juba tähendatud, ei olnud asjalugu sama sel ajal, kui eestlased otsekoheesse tegemisesse ristiusuga sattusid. Peaaegu kõigil selleaegustel ajaloo kirjutajatel leidub teade, et eestlased omi surnuid põletasid, komme, mis ehk ainuke sel ajal tarvitav on olnud. Sama leitakse kuralaste ja liivlaste keskel. Soomlastest, selle vastu, ei teata midagi seesugust. Ja kui seda silmas peab et see üleüldine matmiseviis leedulastelgi on olnud, siis võib õige tõenäoliselt pidada, et see neilt laenatud on, samuti kui komme jaanitulesid põletada; neid kutsutaksegi mitmes kohas veel lihtsasti leedutuleks. Teiselt poolt on kalmusid leitud, kus mingi põletamise märkisid ei ole. Kuid

sagedasti ei teata nende kohta, mis rahva omad need on nii et iga otsusetegemine kerge ei ole. Siiski võidakse tõesarnaseks pidada, et eestlased omal ajal surnuid ei ole põletanud. Mis viimaks nimetatud matuseviisisse puutub, siis võib põletamise tarvitusele võtmise päale ehk osalt seegi mõjunud olla, et komme ühtlasi õige praktilik oli kaugetel sõjakäikudel, kus kooljad kergesti oleksid võinud vaenlase kätte langeda. Liivlaste keskis arvatakse sellegipärast see matmiseviis juba 13. aastasajal koolja mahapanemiseks vaehtunud. Muidu ei tarvitse kombat kummaski juhtumises iseäranis lahku läinud olla.

Olulisena surnute austuses on mälestusepeod. Et koolja arvati hauataguses maailmas jätkavat samasugust elu, kui elades maa pääl, siis on loomulik, et manalased edespidigi elavate hoolitsemist tarvitsesid, rooga, annete, ohvrite näol. Selleks, et surnute tarbeid täita, pidi hauale manalaste hingede lepituseks andid viima. Manalased arvati hauas või haa läheduses edasi elutsevat, varjudena või salapärastena kogudena, mis matusekohtade ümber hõljusid. Kui annete toomine hooletusesse jäeti, võis kalmulaste viha maapealsid tabada, ja see tähendas õnnetust, mis tulemata ei võinud jääda; kõikisugu taudid, haigused ja ebakordaminekud ilmusid siis sugukonda nuhtlema. Sellepärast pidi, ka et manalased kodu ei hakkaks käima ja omaksid tülitama — seda usuti iseäranis pahadest, surnuid katsuma ohvritega lepitada ja võita nende poolehoidmine. Sellest tuli siis, et surnuid hakati annetega austama, isegi matuste järel. Nii ilmusid tarvitusele isesugused mälestusepeod, kus kõige tavalisemini ohvid toodi mitte ühele hiljuti maetud surnule, vaid ühtlasi kõigile soo manalastele üheskoos. Seesugusid ohvripidusid võis olla enamaid üheski aastas. Volga soomlastel peeti üks neist tavalisest 40 päeva pärast viimsid matused. Ka eestlastel on alale jäänud jälgi seesugustest mälestusepidudest. Nii jutustab Russow, et teisel päeval matuste järel oli viisiks olnud rist hauale asetada, kuna sugulased ühtlasi selle värskete pärgadega ehtisid. Naissurnutele kuu-lukse haa kõrva väike tükk kirju paela või musta riiet löödud. Samuti jutustatakse, et risti ümber mässitud vöö ja pandud hõbe- või vaskraha paeladesse.

On loomulik, et manalased, kes elades olid olnud vägevamad muudest mõne asja poolest, samuti surma järel suurema au osaliseks said. Seesugused võisid olla, enne kõike, targad, nõiad ja kangelased, kelle teod kuidagi olid sügavamini meeltesse mõjunud. Surma järel võisid nad

kaitsehingedeks või selle vastu pahadeks haldjateks muu-
tuda, siis kui nad eladeski olid pahad olnud. Neid hakati
tavalisest ohtramate andidega austama, ja vähehaavalt ikka
üleüldisemaks saades nihkusid nad ise jumaluste piirkonda.
Pooljumalatest muutusid nad jumalateks. On küll kahel-
dud, kas siiski suur osa kõrgemaid jumalusigi sel teel on
võinud sündida, nagu Spencer on väitnud. Uuemad uuri-
mised on arvanud viimast arvamist kinnitada võivat. Olgu
siiski muidu, kuidas tahes, kõigiti on surnute austusel
uskude arenemises põhjanev tähtsus olnud. Tarvitseks
ainult hiinlaste usulisi käsitusi meele tuletada, kus esiisade
austus nii üksi valitseval kohal on. Ka Soome sugu
rahvaste mütologia, viimaste uurimiste valguses, ei ole
algupäraselt muud olnud, kui surnute austamine, kõigis
enese nähtustes, ja eestlastegi usuliste mõistetega on lugu
sama olnud, pääle nende jumaluste, mis naabri rahvastelt
on laenatud.

V. Grünthal.

Rahvas.

Tähtis ettevõte. Väärt kõige laialisemat vastuvõtmist
ja toetust.

* * *

Vanad kaovad. Noored astuvad asemele. Iga põlv
pärandab järeltulejatele oma parema: oma tarkuse, teaduse
ja osayuse.

Õnnelik see rahvas, kel suured vanemad ja suured
traditsioonid on.

Meil ei ole põhjust oma esiisasid häbeneda.

Kõigiti tublid, on nad oma ülesannet auuga täitnud.

Nad on töötanud ja töösid järele jätnud, millel jäädav
väärtus on.

Traagiline saatus ja sagedad välised raskused ei
suutnud nende vaimu jõudu ometi täieste maha suruda.

Nagu kõikide takistuste vastukaaluks ilmusivad harul-
dased looded rahva hingest. Kirju hulk laulusid, imelikka
lugusid, viisisid, kaunid käsitöösid ja muud kanti ilma.
Otsa ei olnud näha!

Õudne elu nõudis kergendust, lepitust. Mulle tulevad
ikka meie muinaslood meele, kus karjapoistest kuninga
pojad saavad; kas ei ole need peenikesed allegoriad, rahva

karakteristlised aimdused oma loomulisest inimlisest hinnast, oma kaugele ulatavast vaimlisest võimest.

* * *

Kõikides haritud maades korjatakse viimasel ajal suure hooga rahvaste muistseid töösid.

Igalpool tõendatakse äranähtuste varal, et neil kõrge haridusline tähtsus on ja et nad otsekohe sigitavalt ja tähendavalt elu peale mõjuvad.

Ka Eestis on rahva tööde korjamisega algust tehtud. Esimesed korjandused tunnistavad, et rahva keskel veel ülihuvitavat materjali leida on.

Kuid ühtlasi on kindlaks tehtud, et suurem, vahest parem ja algupärasem osa sellest varast ju kadunud on ja et allesolev ruttu hävineb.

Sarnaste nähtuste ees ei tohiks keegi rahuliseks jääda. Tuleks viibimata päästmise-tööle asuda.

Üksikute abi enam ei ulata.

Laiemad ringkonnad peaksid korjamise külge käe panema.

Ülendav oleks näha, kui kogu rahvas ühelmeel on oma tähtsaid ettevõtteid korda saadaks.

Sarnased sündmused jääks heledate tunnistustena ikka virgutavalt ja vaimustavalt meie edu ajaloosse paistma.

* * *

Praegusele üleskutsele on seda kergem vastu tulla, käib ta ju asjade kohta, mis keegi omanik enam ei tarvita.

Kõigepealt peaksid seltsid, kui rahva esitajad, liikuma hakkama.

Üksikute kihelkondade seltsid ühinegu ja seadku ennast igalpool korjamiste etteotsa.

Seltside ärksamad liikmed asugu head eeskuju andes oma valdades ja külades otsekohe korjama ja kiskugu teisi abiks kaasa. Kooliõpetajad toetagu tuliselt ettevõtet ise korjates ja õpilaste peale sellekohast mõju avaldades.

Midagi ei tohiks maale maha jääda. Mis maha jääb, see kord ometi kaob.

Ka katkenud ja ärakulunud asjad ja nende osad, kui need kuju ja kirja poolest veel arusaadavad on, tuleksid kaasa võtta, näituseks kinnaste, vööde, käiste, tanude osad, riistade, taari kannude, anumate kirjatud kaaned ja üksikud kaunistatud lauad jne. On kapp ehk kirst lagunud, ta allesolevat kirjadega kaetud uks võidakse julgeste Museumi saata.

Asjade üksikud osad kõnelevad kogude hulgas kasu-
toovalt, täiendavalt kaasa.

Soovitav oleks, et kogud teatavatesse keskkohdadesse
kokku toodakse.

Keskkohtaks võiks seltsi-, kooli- ehk vallamajad ehk
ka usaldusmehed olla, keda siin ja seal leida loodame.

Asju võib raudteel ehk postiga Tartu saata. Neid
võib ka ustavate isikute läbi, kes Tartu vahet käivad,
Museumi toimetada. (Adress: K. E. Sööti raamatukauplus).
Edasiandmiseks E. R. Museumile.

Korjatavad asjad oleksid järgmised :

Riided : Meesterahva ülikonnad : Kuued, hõlstdid, kampsonid,
vestid, püksid, särgid, sallid, vööd, säärepaelad, sukad, kindad ; pea-
katted : kübarad, mütsid, murumütsid ; jalanõud : saapad, kingad, pastlad,
viisud j. m.

Meesterahva ehteasjad : Preesid, pandlad, sõrmused, rinnanõelad j. m.

Naesterahva ülikonnad : Kuued, suuredrätid, pallapoolikud, sõu-
kesed, kampsonid, pihikud, käiksed, kaelarätid, seelikud, särgid, vööd,
taskud, säärepaelad, sukad, kindad ; peakatted : rätid, tanud, mütsid,
lakid, pärjad, pea-lõngad ; jalanõud : kingad, pastlad, viisud j. m.

Naesterahva ehteasjad : Sõled, preesid, rinnanõelad, keed, kaela-
rahad, helmed, sõrmused j. m.

Vaibad, tekid (voodi, saani, hobuse) j. m.

Toariistad : Lauad (ristjalgadega ehk nikerdatud jalgadega),
kapid, toolid, pingid, järjed, kellad, kätkid, sängid, riulid, kirstud, kastid.
veimevakad, vakad, lukud, võtmed, riivid.

Tarbeasjad : Söögi- ja jooginõud (puust, klaasist, metallist,
savist) ; vaagnad (kausid), taldrekud (liuad), lusikad, noad, pussid, kannud,
kapad, soolavakad, karikad, pütid, lähkrud, leivamärsid, vitsikud, napad,
või- ja kalakarbid, lüpsikud, kurnud, männad, ämbrid (panged), kopad,
leivaastjad, uhmid j. m.

Keedunõud : katlad, pajad, potid, pannid, leekoogud, kulbid j. m.

Suitsetamisenõud : piibud, tulerauad, piibunõelad, tubakakotid j. m.

Valgustamisenõud : peerupihid (pilksused), küünlajalad ja käärid,
küünla valamise riistad, lühtrid, tulerauad jne.

Arvamise abinõud : Sirvilauad, tunnipakud, arvupulgad,
pügalpulgad, päsmerid ehk margapuud j. m.

Muusikariistad : Pasanad, sarved, torupillid, viulid, löötsa-
pillid, mollpillid, vileid, suupillid jne.

Tööriistad : Kodused : kangasjalad (teljed), piirad (kanga
soad), surnukad (kootspoolikud, süstikud), kerilauad, asplid, kedervarred,
käärpuud, vokid, koonlaluad, niksud, koonlavardad, nõelapadjad, kroo-
kimise abinõud, tipipulgad, tipipadjad, vöökudumise nõelad, vöö mõõgad,
pesukünad, pesuastjad, pesukurikad, pesupingid, pesuvaalimise kurikad,
pesukaikad, pesulauad, kaelkoogud. Peaharimise asjad : peaharjad, pea-
lauad jne. Kütamise juures tarvitavad riistad j. m.

Puusepa tööriistad : hõövlipingid, hõövlid, saed, kirved, kiinid,
peitlid, noad, saed, oherdid, vindlad (vengerdid), vinklid, loodid, seinä-
varad (liimeistrid), voolde noad, kõõmlid, lusika noad, uurde noad j. m.

Sepa tööriistad : löötsad, alased, vasarad, tangid, pihid, peitlid j. m.

Põllutööriistad : adrad, rehad, vikatid, hangud, äkked ; rehepeks-
mise riistad : koodid, sarjad, sõelad, kühvliid, viljavakad, matid ja küli-

mitud j. m. Linaharimise riistad: lõugutid (kolgispuud), linaropsimise mõõgad (rabajad), linaharjad j. m.

Sõiduriistad ja veesõiduriistad: Vankrid, saanid, reed, kelgid, loogad, rangid, sedelgad, vööslendid, ohjad, päitsed, kuljused, aisakellad, kaelakellad, krapid, hobuserauad j. m. Laevad, lootsikud, mõlad, lootsiku pead, tüürid j. m.

Jahi- ja kalapüüdmise riistad: Püssid, vibud, lingud, nooled, paelad, püünised, rebase- ja muud rauad, lõksud, odad (näit. hundi ajal), mõrrad, võrgud, (võrgukujud, mis enam tarvitusel ei ole), liivid, kuuritsad, napad, kahad, noodad, ahingad (västrad), tuurad, õngitsemiseriistad, unnad, võrgukudumise nõuud jne. jne.

Sõjariistad: Vibud, püssid, lingud, nooled, mõõgad, odad, piigid, sõjakirved (tapperid), sõjakübarad, sõjavammused, nuiad jne.

Arstimise- ja nõidumise-riistad: Kupusarved, aadri-
raudad, pisuhänna- ja puugi kujud, nõiakivid jne.

Mängukannid: Nukud, loomad, mänguvankrid, saanid, kurnid, vurrud, kettad, kunid, puuad jne.

* * *

Tähts ettevõtte. Väärt kõige laialisemat vastu-
tulemist ja toetust.

Tartus, 21. 4. 12.

Eesti Rahva Museumi nimel

Kr. Raud.

Seltsidele ja kooliõpetajatele Eesti Rahva Museumi poolt.

Ainelise vanavara korjamine hakkab maal ikka enam hoogu võtma.

Mitmeltpoolt kuulub, seltsid, kooliõpetajad j. m. olla ühendusesse astunud, et oma ümbruskonnas korjamist alata. Nii Paistus — Hariduse Selts, Jaagupis (Pärnum.) — Hariduse S., Rannus — „Emujärve“ Põllumeeste S., Kodaveres — Jõealla Karskuse Selts, Väike-Maarjas ja Koerus — avalikud tegelased ja iseäranis kooliõpetajad.

Rõõmustav näha, kui inimesed nagu unest üles virguvad, arusaades, et ka nende keskel midagi leidub, mis tähelepanemist ja lugupidamist ära teenib, mis parem ja kaunim on kui harilik igapäevsus.

Et seda oma kodust leitakse, on iseäranis tähtis. See kindlustab meie usku iseene sisse ja annab meile julgust oma teedel edasi püüda. Seda — oma — oskame meie ka hõlpsamine hinnata ja kasulikumalt tarvitada.

Ei tohiks unustada, et sellesse varasse õieti meie vaimlised väärtused koondati ja et need tähtsaks kapitaliks meie kasvavale edule on.

Need kogud on veel kord meie vaimlise elu tähtsaks keskkohaks, kust vahetpidamata ergutavaid ja juhtivaid mõjusid üle kogu Eesti välja läheb.

Meie tungivam ülesanne ja meie kohus otse peaks siis olema, oma jõudu kokkuvõttes seda veel laiale olevat, kiireste hävinevat varandust koguda.

Keegi ei ruttaks haruldasest väärtasjast ükskõikselt mööda. Igaüks vaataks teda huviga, võtaks ta üles ja hoiaks teda hoolega alal.

Veel seisab suurem osa meie seltsidest, kooliõpetajatest ja haritlastest korjamise tegevusest eemal. Töö aga ootab kärsitult.

Loodame kindlaste, et kõige lähemal ajal paljud, ettevõtte käskivast tarvidusest ja kohusetundest oma rahva vastu sunnitud, korjamise tööst kinni hakkavad, et lõpuks kõik viimseni selles sümpatilises töös kaasa tõmbavad.

Ainult kohaliste korjajate abiga on rutulist põhjalikku korjamist võimalik läbi viia.

Paar aastat väledat tööd ja — kõik meie aineeline vanavara oleks koos.

Avaldan siin veel kord sellekohase meeletuletuse.

Kui kusagil rutulist toetust hädaste tarvis on, siis siin!

Kes üleüldsuse heaks midagi teeb, see teeb seda iseenele.

Kr. Raud, E. R. Museumi nimel.

Õiendus ja täiendus.

Minu kirjutuses „Ilusa keele kõlaline inetus“, mis Eesti kirjanduse juuli numbris ilmus, on mõned segavad trükivead sisse jäänud, mille kohta siin õienduse avaldan: lhk. 257 (22-es rida alt) *vale*, peab olema *valet*; lhk. 260 (3-as ülevalt) *adessivisid*, p. o. *abessivisid*; lhk. 262 (17-es alt) *ei moodustada*, p. o. *ei moodustata*; lhk. 266 (8-as ülevalt) *ülemas luules*, p. o. *ülevas* (s. o. kõrges, Saksa „erhaben“) *luules*; lhk. 267 (9-as alt) *lõpuks jääb meile veel üles anda . . .*, p. o. *jääb meile veel üle anda . . .* (veel parem oleks lihtsalt: jääb meile veel anda . . .). Samal leheküljel 267 (7-mes rida) on kogu rida võõrale kohale paigutatud, mis hoopis vastupidise mõtte välja annab, kuna peab olema: Vahetegemine „kõigi“ ja „kõikide“ vahel — nimelt nii, et üksikult „kõikidele“, aga teise sõna ees „kõigile“ („kõigile inimestele“) — on kunstlik ja Hermanni poolt välja mõeldud.

Lühemate (i-liste) paljusevormide kohta, mille soovitamiseks nimetatud artikkel kirjutatud, tahaksin sääl antud näituste lisaks veel mõned tsiteerida. M. Lipp (Kodukannid II): tuhat *tähtiga* 13; *päälküül* 15; *poegil* 35; seks polnud *põlvil* jõudu 60; hiljus neiu *huulile* 68; G. E. Luiga (Uued laulud): *unistajaiks* 3; läks *omis asjus* vaidlema 71. Leidub isegi Tõnissoni proosas: *raskeil aegil* (Postim. a. 1812, nr. 79).

Sellepärast tarvitagem sagedamini lühemaid, i-lise paljusevormisid!

Joh. Aavik.

Nooresoo kirjawara:

Nr. 1. **Eesti ennemuistsed jutud.** Piltidega. Kogunud ja trükki toimetanud M. J. Eisen. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 75 kop.

Nr. 2. **Greeka muinaskangelased.** Eestistanud Anna Haawa. Piltidega. K. A. Raagi kirjastus Tartus 1909. Hind 1 rbl. lihtköites, 1 rbl. 15 kop, kalingoriköites.

Nr. 3. **Wee-alune riik.** W. Lunkewitschi järele Wene keelest. M. Hermann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 25 kop.

Nr. 4. **Ojamölder ja tema minija.** Lydia Jannseni jutustus. H. Laakmann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 30 kop.

Nr 5. **Elu sügawusest.** Kirjutanud Juhan Liiw. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1910. Hind 40 kop.

Nr. 6. **Kõu ja Pikker.** Rahwasuust saadud ainete järele salminud M. J. Eisen. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1910. H. 25 k.

Nr. 7. **Laane-hunt.** Seton-Thomsoni järele eestistanud A. Põllusaar. Piltidega. Georg Zirk'i kirjastus Tartus 1910. Hind 40 kop.

Nr. 8. **Ennosaare Ain.** Jutustus Eesti minewikust. Kirjutanud E. Aspe. M. Hermann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 50 kop.

Nr. 9.. **Rooma muinaskangelased.** Piltidega. Eestistanud Anna Haawa. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1910. Hind 1 rbl.

Nr. 10-a. **Kalewala.** Eestistanud M. J. Eisen. I. jagu. „Postimehe“ kirjastus 1912.

Nr. 11. **Lookesed loodusest.** Wabält Hermann Wagneri järele tõlkinud Eesti tütarlaste gümnaasiumi IV. kl. õpilased 1909. a. Trükki toimetanud M. Kampmann. Piltidega. Georg Zirk'i kirjastus Tartus 1911. Hind 45 kop,

Nr. 12. **Kuidas inimesed wanast elasid.** Piltidega. F. Gansbergi järele Anna Haawa. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 13. **Oma tuba, oma luba.** Kirjutanud J. Pärn. Teine trükk. K. A. Raag'i kirjastus Tartus 1911. Hind 20 kop.

Nr. 14. **Bob Ellerhein.** Jutustus Eesti minewikust. Kirjutanud M. Pödder. H. Laakmann'i kirjastus Tartus 1912.

Nr. 15. Kooli näitelawa I. **Wali õeke.** Laste naljamäng kahes waatuses. Wene keelest O. Truu. H. Leokese kirjastus Wiljandis 1911. Hind 30 kop.

Nr. 16. **Luige Laos. Suwe-Jaani sõpradele.** L. W. Laakmann'i kirjastus Pärnus 1911. Hind 30 kop.

Nr. 17. **Kasu-mets.** Koolilaste wabad mõttemõlgutused. Korraldanud ja trükki toimetanud M. Kampmann. A. Buschi kirjastus Tallinnas 1911. Hind 80 kop.

Nr. 18. **Tuhat-üks ööd.** Hommikumaa muinasjutud. Tõlkinud H. Oraw. J. ja A. Paalmani kirjastus Tallinnas 1911. Hind 1 rbl.

Nr. 19. **Ühismängud nooresoole.** Kogunud kooliõp. A. Rull. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 20. Fr. R. Kreuzwaldi **Kalewipoeg.** Eesti nooresoole toimetanud P. Org. Teine trükk. G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 80 kop.

Nr. 21. **Roosa ehk lapse armastus.** Chr. Schmid'i järele B. Gildenmann. L. W. Laakmann'i kirjastus Pärnus.

Nr. 22. **Õnnelik Kuningapoeg** ja teised jutud Oskar Wilde järele. Inglise keelest M. Kurs-Olesk. K. Sööt'i kirjastus Tartus.

Nr. 23. **Suur Tõll,** Saaremaa wägimees. P. Süda. G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 20 kop.

Nr. 24. **A. P. Tschechowi wäljawalitud jutud.** Tõlkinud O. Truu. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 25. **Must kuub.** Jutustus Eesti ärkamise ajast. Kirjutatud J. Pärn. G. Zirk'i kirjastus Tartus 1912.

Nr. 26. **Karri ja Hallkasuka elulugu.** Selma Lagerlöfi järele. M. Nurm. A. Buschi kirjastus Tallinnas 1911. Hind 30 kop.

Nr. 27. **Westelood loomadest.** Eesti keelde Anna Haawa G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 40 kop.

Nr. 28. **Wested loodusest I.** Dr. E. Budde järele H. Oras

Nr. 29. **Andersoni muinasjutud.** Eesti keelde wäljwalinud A. Haawa. J. ja A. Paalmani kirjastus Tallinnas.

Nr. 30. **Eesti muistsed jumalad ja wägimehed.** M. J. Eisen-K. Sööt'i kirjastus Tartus.